

Počeci hrvatskog sporta u Habsburškoj monarhiji

Moderni sport počeo se u Hrvatskoj širiti sedamdesetih godina 19. stoljeća, pod uplivom događanja u trima velikim metropolama Habsburške monarhije — Beču, Pragu i Budimpešti. Uska povezanost sporta s politikom i nacionalnim ideologijama u Hrvatskoj, kao i u ostalim zemljama Slavenskog juga u okviru Austro-Ugarske i izvan nje bila je, uglavnom, preslika situacije u centralnim, društveno-politički, gospodarski i kulturno razvijenih, dijelovima Monarhije i ostale Europe. Razvoju modernog sporta u Hrvatskoj i na cijelom južnoslavenskom području uvelike je pridonio i Sokolski pokret, koji se pod vodstvom Franje Bučara stavio na čelo borbe za „sportsku samostalnost“ Hrvatske, koju zbog snažnog otpora Beča i Pešte, unatoč djelomičnim uspjesima, nije uspio izboriti.

Koncem 19. stoljeća sport se u trima metropolama Podunavske monarhije — Beču i Budimpešti i Pragu — već bio etablirao kao važan segment društvenog, kulturnog, pa i političkog života. Političke stranke i vladajuće strukture Monarhije od samog su početka instrumentalizirale sport i stavljale ga u službu svoje politike.

O počecima modernog sporta i sportskog pokreta na području današnje Hrvatske može se govoriti od sredine sedamdesetih godina 19. stoljeća. Prvi impulsi za razvoj tjelesne kulture i sporta u širem smislu dolazili su u Hrvatsku iz Beča i ostalih centara Austro-Ugarske monarhije, a osobito iz Cislajtanijske, gdje je tjelesni odgoj u pučke škole bio uveden još 1849. godine. Austrijski sustav tjelesnog odgoja uveden je time i u Istri i Hrvatskom primorju, a kasnije i u Dalmaciji, s tim da taj sustav, osobito u Dalmaciji, u praksi imao malo učinka, što zbog lošeg materijalnog stanja školstva i zaostalosti gospodarstva uopće, kao i manjka svijesti o potrebi i koristi tjelesnog odgoja za zdravlje, što zbog malog broja djece i mladeži koja su posjećivala škole.

Školski sport

U Hrvatskoj i Slavoniji su se istina već poslije ukidanja neoapsolutizma 1860. godine pojavile prve inicijative za uvođenje tjelesnog odgoja u gimnazije, ali je do početka osamdesetih godina u tom

* Alojz Ivanišević, Univerzitet u Beču, Institut za istoriju Istočne Evrope, alojz.ivanisevic@univie.ac.at

pogledu učinjeno vrlo malo. Nešto više pažnje posvećivalo se tjelesnom odgoju do početka osamdesetih u školama na području Vojne krajine koja je tih godina sukcesivno bila ukidana i integrirana u civilnu Hrvatsku i Slavoniju. Učitelji tjelesnog odgoja u Vojnoj krajini bili su uglavnom Austrijanci, odnosno austrijski Nijemci, ili, pak, Česi i Slovenci, a regrutirali su se uglavnom iz redova vojnog osoblja. Glavni cilj tjelesnog „uzgoja“ i sporta u širem smislu bio je konačno održavanje ili poboljšanje tjelesne kondicije i zdravlja budućih vojnika. Službene statistike iz školske godine 1871/72. pokazuju da se u civilnoj Hrvatskoj i Slavoniji tjelesni odgoj predavao u samo tri od ukupno 14 srednjih škola, dok je na području Vojne krajine to bio slučaj u šest od ukupno osam srednjih škola. Na realci u Rakovcu pokraj Karlovca djelovao je u ono vrijeme kao učitelj tjelesnog odgoja, odnosno gimnastike, Čeh Josef Löffler koji je 1870. godine napisao prvi priručnik za gimnastike u pučkim i učiteljskim školama na hrvatskom jeziku, koji je izdala i kao učilo peporučila tadašnja hrvatsko-slavonska zemaljska vlada.¹

I u Zagreb su tjelesni odgoj i sport „presadeni“ iz Austrije u užem smislu, konkretno iz Beča. Ulogu pionira tjelesnog odgoja u glavnom gradu Hrvatske odigrao je naime Bečanin Friedrich Singer koji je 1858. godine počeo održavati nastavu na nekoliko zagrebačkih javnih, kao i na jednoj privatnoj školi. U Hrvatskoj i Slavoniji tjelesni odgoj uveden je kao obvezatni predmet u pučke i građanske škole s po dva sata tjedno u svim razredima posebnim zakonom o školstvu 1874. godine. Na početku se tjelesni odgoj u hrvatskim školama predavao na njemačkom jeziku, odnosno nastavnici su se služili njemačkom terminologijom, ali se postupno počela uvoditi hrvatska terminologija, osobito nakon 1875. godine, kada je zagrebački učitelj Andrija Hajdnak objavio prvi udžbenik gimnastike na hrvatskom jeziku. Hrvatska gimnastička terminologija upotrebljavala se zapravo još od 1868. godine, i to kao dio vojne terminologije koji je bio propisan za hrvatsko domobranstvo u okviru Ugarskog Honveda, a u kojem je, prema Nagodbi, hrvatski bio zapovijedni jezik. Ono što je austrijski Nijemac Singer u Hrvatskoj započeo, nastavio je Čeh František Hochman, član i prednjak Praškog Sokola, koji je prije svog dolaska u Zagreb bio učitelj gimnastike u L'vivu u Galiciji, te u Vršcu. Po dolasku u Zagreb postao je Hochman članom i prednjakom u međuvremenu osnovanog Zagrebačkog Hrvatskog sokola o kojem će kasnije biti riječi, a koji je ubrzo nakon svog osnutka u Zagrebu, a kasnije i u ostalim gradovima Hrvatske i Slavonije, preuzeo inicijativu na području tjelesnog odgoja. Od 1883. godine predavao je Hochman kao namještenik zemaljske vlade u Zagrebu tjelesni odgoj na svim pučkim, građanskim i srednjim školama u gradu, a ubrzo su u većini pučkih i građanskih škola bile sagrađene ili uređene

¹ Usp. Franjo Bučar, Über die körperliche Erziehung in Kroatien und Slavonien. Ein Vortrag, gehalten am I. Internationalen Kongreß für Schulhygiene in Nürnberg, den 8. April 1904, Nürnberg 1904, 1.

dvorane, odnosno prostorije za tjelesno vježbanje. Za nastavnike tjelesnog odgoja, odnosno gimnastike, koji su se regrutirali uglavnom iz redova Sokola, bili su organizirani u Zagrebu i Osijeku organizirane višetjedni tečajevi. Osim toga, u školama su se održavala predavanja o tjelesnom odgoju za sve nastavnike.

U srednje škole tjelesni odgoj bio je uveden odredbom zemaljske vlade iz 1883. godine, s tim da je u nekim školama bio obvezatan, a u nekima djelomično obvezatan, a u dobrom dijelu srednjih škola, bez obzira na zakon — iz financijskih i tehničkih razloga (bilo je vrlo malo dvorana za vježbanje) — uopće nije bio uveden. Zemaljska vlada je, međutim, pokazala volju da nešto učini u pogledu razvoja i širenja tjelesnog odgoja i u srednjim školama, time što je iste, 1883. godine osnovala tročlanu komisiju za ispite učitelja gimnastike s Hochmanom na čelu, koji je u međuvremenu apsolvirao državni ispit za tjelesni odgoj u Pragu. Situacija u srednjim školama vidno se popravila tek nakon revizije zakona o školstvu 1888. godine, kojim je tjelesni odgoj bio propisan svim školama Hrvatske i Slavonije, bez iznimke kao obvezatni predmet sa po dva sata tjedno u svim razredima. Do osjetnog poboljšanja došlo je, međutim, tek nakon ponovne revizije i dopune zakona 1902. godine.²

Prva sportska društva i sportski savezi

Izvan škole sport se u Hrvatskoj organizirano u klubovima počeo prakticirati također početkom sedamdesetih godina 19. stoljeća, ako se izuzmu prva streljačka društva koja su u Zagrebu i Osijeku nastala još sredinom tridesetih godina. 1870. osnovano je prvo hrvatsko planinarsko društvo i prvi veslački klub u Zagrebu, a iste godine prvo plivačko društvo u Osijeku. 1876. slijedi prvo hrvatsko „sklizačko društvo“ u Zagrebu. 1885. utemeljen je, također u Zagrebu, prvi hrvatski „koturaški“, tj. biciklistički klub, koji je odmah po utemeljenju sagradio vlastiti velodrom, što je pridonijelo — za tadašnje prilike — snažnom razvoju tog sporta osamdesetih i devedesetih godina. Stoga je 1894. bio utemeljen Savez „hrvatskih koturaša“. U okviru sokolske organizacije, koja je uglavnom njegovala sportsku gimnastiku, počeo se 1894. igrati i „lawn tennis“ kao i nogomet. Iako je nogomet u Hrvatskoj prvi puta bio „viđen“ na Rijeci 1873. godine, gdje su ga igrali britanski radnici koji su radili u tvornici torpeda, a potom 1887. u Zadru, gdje su britanski mornari odigrali prvu javnu nogometnu utakmicu, uz prisustvo princa od Edinbourgha, sina kraljice Viktorije, te intoniranje britanske himne, prva samostalna hrvatska nogometna sekcija nastala je u okviru *Hrvatskog akademskog sportskog kluba (HAŠK-a)* tek 1903. godine, a ubrzo nakon toga i drugi nogometni klubovi, odnosno sekcije sportskih društava u Zagrebu i

² Bučar, Über die körperliche Erziehung, 2–4; Franjo Bučar, Tjelovježba i šport, u: Obzor. Spomen-knjiga 1860–1935, Zagreb 1936, 231–233, ovdje 231–232.

ostalim hrvatskim gradovima, tako npr. iste godine *Prvi nogometni i sportski klub (PNIŠK)*, prije nego je 1912. godine bio utemeljen *Hrvatski nogometni savez*. Iako se u Zagrebu mačevalo još prije „Singerove ere“, prvi hrvatski „mačilački klub“ osnovan je tek 1903. godine. Već sredinom devedesetih godina 19. stoljeća počelo se raditi na okupljanju svih hrvatskih sportskih društava i svih sportskih grana u jedan savez — od 1894. do 1898. izlazio je list *Šport* (od 1897. *Sport*), koji je propagirao tu ideju, ali je to uspjelo tek 1909. godine, kad je u Zagrebu osnovan *Hrvatski sportski savez*, u kojem je bio zastupljen najveći dio sportskih društava i klubova Hrvatske i Slavonije. U taj savez nisu se mogli učlaniti klubovi i društva iz Dalmacije, Istre i Hrvatskog primorja, jer su ove pokrajine bile u sastavu Cislajtanijske, odnosno (velike) Austrije. Isto vrijedi i za hrvatska sportska društva iz Bosne i Hercegovine, koja je do aneksije od strane Austro-Ugarske 1908. godine državno-pravno bila dio Osmanskog carstva, a nakon toga imala poseban status u okviru Dvojne monarhije i bila pod upravom zajedničkog ministarstva financija u Beču.³

Franjo Bučara — otac modernog hrvatskog sporta — između sporta i politike

Cezuru u razvoju tjelesnog odgoja i modernog sporta u Hrvatskoj predstavljao je svakako početak javnog djelovanja i angažmana Franje Bučara, koji se s pravom može nazvati ocem hrvatskog sporta. Bučar se rodio 1866. godine u Zagrebu, gdje je završio pučku školu i gimnaziju. Odrastao je dvojezično, budući da mu je otac bio Slovenac, a majka Hrvatice. Ta slovensko-hrvatska simbioza u osobi Franje Bučara igrat će kasnije važnu ulogu u njegovom sportsko-političkom djelovanju. Kao dijete Bučar je pripadao prvoj generaciji zagrebačkih pučkoškolaca koja je „uživala“ tjelesni odgoj, uveden kao obvezatni predmet 1874. godine. Treći i četvrti razred posjećivao je u novo sagrađenoj školi na Kaptolu koja je imala vlastito igralište i vlastitu dvoranu za tjelesno vježbanje. Nakon pučke škole polazio je Bučar gornjogradsku gimnaziju na Katarininom trgu, gdje je 1866. godine i maturirao. Povijest mu je u gimnaziji predavao glasoviti hrvatski povjesničar Vjekoslav Klaić, koji je po političkoj vokaciji bio pravaš i kao takav utjecao na ideološko-političko formiranje mladog Bučara, a vjerojatno i na njegov izbor studija. Bučar će, naime, kasnije, između ostalog, studirati i povijest i zemljopis u Beču i Zagrebu. Na sveučilištu u Zagrebu opet se susreće s Vjekoslavom Klaićem, koji je u međuvremenu postao privatni dozent za zemljopis južnoslavenskih zemalja na 1874. godine otvorenom (novom) zagrebačkom Sveučilištu. Predaje mu također i drugi najpoznatiji hrvatski povjesničar onog vremena Tadija Smičiklas, koji je, međutim, za

³ Usp. Bučar, *Tjelovježba*, 233 i Zdenko Jajčević, *Sportska publicistika u Hrvatskoj*, Zagreb 1987, 11–21.

razliku od Klaića, član Neodvisne narodne stranke⁴ i kao takav pristalica ideje „narodnog jedinstva“ Hrvata i Srba, tj. jugoslavenstva, a osim toga glavni Klaićev konkurent i konačno gubitnik u „borbi“ za katedru hrvatske povijesti. Klaić će tek 1893. postati redovitim profesorom — za opću povijest. Povijest arhitekture sluša Bučar kod Izidora Kršnjavog, koji je bio imenovan profesorom odmah nakon osnivanja katedre za povijest umjetnosti i kulture na Filozofskom fakultetu, a koji će kasnije kao političar bitno utjecati na razvoj Bučarove sportsko-političke karijere. Njemački, konačno, Bučaru predaje Ferdo Quiquerez, akademski slikar, isto kao i Smičiklas jugoslavenški orijentiran, autor poznatih romantičkih slika, s prizorima iz hrvatske povijesti, kao „Dolazak Hrvata“ (1870), i „Krundidba kralja Zvonimira“ (1878), ali i iz srpske povijesne mitologije, kao npr. „Kosovka djevojka“ (1879). Na Bučarovu političku orijentaciju, koji je on, istina, često mijenjao ili, bolje rečeno, prilagođivao aktualnom duhu vremena, odnosno politikama ili režimima u službi kojih je bio, utjecao je bez sumnje i Vatroslav Jagić, profesor slavistike na Bečkom sveučilištu, pobornik ideologije „narodnog jedinstva“ i gorljivi protivnik uskogrundnog pravaškog nacionalizma, čija je predavanja i seminare Bučar, prema vlastitom svjedočanstvu, za vrijeme svojih studija u Beču često posjećivao. U Beču je Bučar kao student uspostavio kontakt sa — kako sam kaže — „svim slavenskim akademskim društvima [...] i među njima stekao dosta prijatelja i znanaca.“⁵

Kao gimnazijalac i student Bučar se aktivno i intenzivno bavio sportom, što je u ono vrijeme u Hrvatskoj bio privilegij tankog društvenog sloja obrazovane i bogate plemićke i građanske elite. „Još kao gimnazijalac bavio sam se mnogo športom i to poglavito skli-zalačkim, biciklističkim i planinarskim, a već stao sam se zanimati i za sokolstvo, te sam kao višeškolac već bio u podmladku Hrvatskog sokola u Zagrebu, koji je onda vježbao u novoj Kaptolskoj školi. Već g. 1878. prisustvovao sam javnoj vježbi H. S. u Tuškancu na livadi pred starom streljanom A u Hrvatskom sokolu [za vrijeme studija u Zagrebu] već sam bio prednjakom“ — piše Bučar u svom *Curriculum vitae*. U istom Bučar, također, piše da je u duši uvijek bio „stari slavenski sokol“, i to ostao i onda kad je se volju karijere „morao“ odreći sokolske ideje, ili ju barem potisnuti u drugi plan.⁶ Bučar je započeo svoju karijeru upravo za vrijeme vladavine bana Khuena-Hédervárya, i to zahvaljujući svom „starom poznaniku“ Izidoru Kršnjavom koji je, slično kao i sam Bučar, prilagođavao svoja politička „uvjerenja“ aktualnoj

⁴ O ideologiji i politici stranke vidi: Josip Horvat, Hrvatska politika od godine 1860. — 1895., u: Obzor. Spomen-knjiga, 8–14; Branimir Gršković, Osnivanje neodvisne narodne stranke i „Obzor“, u: Obzor. Spomen-knjiga, 241–243; Mirjana Gross, Vijek i djelovanje Franje Račkog, Zagreb 2004, 321–356.

⁵ Usp. Franjo Bučar, Curriculum vitae (Moj životopis) (1945), Hrvatski sportski muzej, Osobni fond Franjo Bučar, nepaginirao.

⁶ Bučar, Curriculum vitae

vlasti i „vladajućem“ duhu vremena. Na početku pravaš, priklonio se Kršnjavi kasnije Mažuranićevoj Samostalnoj Narodnoj stranci, da bi konačno 1884. kandidirao na listi takozvane mađaronske Narodne stranke, pobijedio i nakon toga bio imenovan pročelnikom odjela za bogoštovlje i nastavu pri hrvatsko-slavonskoj zemaljskoj vladi. U skladu s općom politikom bana Khuena-Hédervárya nastojao je njegov „ministar“ Kršnjavi što više neutralizirati sokolski pokret i njegov utjecaj na tjelesni odgoj u školama, koji je do početka Khuenove vladavine bio gotovo isključivo u rukama sokolske organizacije, kao i na školstvo uopće. U tu svrhu poslao je Kršnjavi Franju Bučara na dvogodišnji studij u Švedsku — na Središnji zavod za gimnastiku u Stockholmu, koji je prije svog stupanja na položaj pročelnika odjela za bogoštovlje i nastavu, u okviru jednog znanstvenog putovanja kroz Skandinaviju i Njemačku sam posjetio i oduševio se švedskom školom gimnastike, odnosno tjelesnog odgoja. Prema planu Kršnjavog, trebao je Bučar, zajedno s još jednim kandidatom, koji je, međutim, ubrzo prekinuo studij u Stockholmu i vratio se u Zagreb, „presaditi“ takozvani švedski gimnastički sustav, koji nije imao nikakvog političkog niti nacionalnog naboja, u Hrvatsku i nadomjestiti sokolski sustav tjelesnog vježbanja, sa svim njegovim političkim i ideološkim popratnim pojavama, od hrvatstva, preko jugoslavenstva do panslavizma. O počecima svoje sportsko-političke karijere i svom odnosu prema Kršnjavom piše Bučar 1927. godine, nakon smrti svog nekadašnjeg mentora, između ostalog: *„Nastupivši svoje prvo mjesto kao ‘Presvijetli’, kako se je uvijek vrlo rado dao titulirati, raspisao je natječaj za dva mjesta za Centralni gimnastički zavod u Stockholmu, za koji su se mogli natjecati samo srednjoškolski kandidati gimnastičari. Među kandidatima bio sam i ja, koji sam bio tada baš u stadiju svog srednjoškolskog ispita iz geografije i historije, [...]. Kad sam se nakon prve godine povratio u Zagreb iz Stockholma, pošao sam do dra. Kršnjavog, te mu o svem referirao. Nato mi je on rekao: To je sve dobro i liepo. No jedan moj prijatelj, tadašnji podban dr. N. Czernkovich, začudio se vrlo, kako je on mogao poslati mene u Stockholm, s tolikom stipendijom, jer da sam silni Starčevićanac. Jest’, odgovorio sam: ‘To je istina, no ja se mnogo i javno ne bavim politikom, jer sam Sokol. A to je nacionalna, a ne politička institucija’. ‘Dobro’, reče presvijetli, ‘budite Vi i Starčevićanac, ta Vi ste još tako mlad. No, ostanite uvijek samo dobar Hrvat i ne činite mi neprimlik s Vašom politikom, jer bi mi to bila zapreka da provedem s Vama ono što sam nakanio’ — Kršnjavi je bio odlučio da me odmah, kada se vratim iz Stockholma imenuje ravnateljem tečaja za učitelje gimnastike na srednjim školama, i inspektorom iz gimnastike za cijelu zemlju i da zavedem tjelesni odgoj u sve naše škole.“*⁷

Upravo citirani tekst rječito govori o tome kako je Bučar svoj politički angažman pokušao prikriti redefiniranjem politike, što je u

⁷ Franjo Bučar, U spomen dru. Isidoru Kršnjavome. *Hrvatski sokol. Glasilo Hrvatskog sokolskog saveza* (Zagreb) br. 3 /ožujak 1927, 87–93, ovdje 87–88.

sokolskoj organizaciji onog vremena, i to ne samo u Hrvatskoj, bilo uobičajeno. Kršnjavi je, razumije se, tu Bučarovu namjeru teoretskog odvajanja politike od domoljublja, odnosno nacionalizma prozreo, i dopustio mu da zadrži svoje političko uvjerenje, ali istovremeno od njega tražio da se ne eksponira kao „političar“ i nacionalni ideolog, nego da se koncentrira na sport, što je Bučar uglavnom i činio, i to ne samo zbog toga da bi udovoljio željama Kršnjavog, nego i iz vlastitih pobuda. Kod Bučara je, naime, bez obzira na političke prilike, sport bio uvijek u prvom planu. Iako je bio akademski obrazovan (završio je studij povijesti zemljopisa, te visoku školu za tjelesni odgoj i napisao mnoštvo knjiga i članaka), Bučar je vrlo rijetko kritički reflektirao politička i povijesna zbivanja ili, pak, odnos između sporta, politike i nacionalizma, iako se u svojim prikazima povijesnog razvoja cjelokupnog sporta ili, pak, pojedinih sportskih organizacija u Hrvatskoj te teme često doticao, ali je ona kod njega uvijek imala marginalno značenje. Od preko 1500 naslova koje je Bučar tokom 60 godina objavio, najveći dio njih bavi se praktičnim sportom i sportskom pedagogijom. Malobrojni njegovi prilozi s povijesnim temama (koje se ne tiču sporta), kao npr. Protestantizam u Hrvatskoj, imaju u njegovom opusu tek drugorazredno značenje i nastajali su, uglavnom, u „pauzama“, u kojima se — iz različitih, uglavnom, političkih razloga nije bavio organizacijom sporta i sportsko-pedagoškim temama.⁸ To što su hrvatski protestantizam i ostale povijesne teme koje se ne tiču sporta u Bučarovom opusu imale gotovo marginalno značenje, ne znači da se on „čisto“ povijesnim temama bavio površno. Naprotiv, on je, barem neko vrijeme, vrijedio kao jedan od stručnjaka za protestantizam u Hrvatskoj. Tražio je izvore i literaturu o tome praktički po čitavoj Europi, a osobito u nacionalnim, sveučilišnim i ostalim knjižnicama njemačkog govornog područja.⁹ O njegovoj stručnosti na tom području svjedoči, između ostalog, i njegova prepiska s glasovitim slavistom Vatroslavom Jagićem, koji mu je npr. u jednom dopisu početkom 1896. godine pisao: „*Vi ste se nekoć bavili pitanjem o protestantskim knjigama; ne znam, koliko ste poslije odlaska Vašega u Zagreb na tom pitanju dalje radili i osobito mi je nepoznato kakvih knjiga te vrste ima vaša sveučilišna ili akademij-ska biblioteka. [...] O Starom zavjetu uvidio sam iz vaših dokumenata, da ste već oko 1564. godine govorili o prijevodu knjiga Mojsijevih, ali po mojem znanju nigdje se ne spominje, da li je koji dio prijevoda Starog zavjeta bio štampan.*“ Jagić je u to vrijeme, naime, pripremao jednu publikaciju o hrvatskom prijevodu „drugog dijela Starog zavjeta“ (t. j. Proroka), vjerojatno iz pera Stjepana Konzula — Istranina. „*Želio bih o toj knjizi opširno progovoriti*“ — piše Jagić —, „*za to bih htio od prijatelja doznati, da ne mlatim praznu slamu, da li je*

⁸ Usp. Živko Radan, Franjo Bučar i gimnastički i sportski pokret u Hrvatskoj, Izdanje Savezne komisije za historiju fizičke kulture, Zagreb 1966, 82–83.

⁹ Usp. NSK, Zagreb, Zbirka rukopisa i starih knjiga, Ostavština Franje Bučara, Korespondencija, R 6167b. Pisma raznih njemu upućena.

*išta već o tome poznato. Bit ću Vam vrlo zahvalan, ako mi sa dvije tri riječi javite, što Vi o tome znate.*¹⁰

U kontekstu sportske pedagogije i sportske politike u širem smislu treba, svakako, spomenuti bogatu i neumornu Bučarevu izdavačku djelatnost. Osim prvog hrvatskog sportskog časopisa *Gimnastika*, koji je počeo izlaziti 1890. godine, a kojega je Bučar uređivao od 1893. do 1899. godine, bio je i glavni urednik *Športa*, odnosno *Sporta* od početka 1896. do svibnja 1898¹¹, kao i (*Hrvatskog*) *Sokola* od njegovog osnutka 1903. do 1906.¹² Veliki dio publicističke djelatnost Franje Bučara bio je u službi populariziranja novih sportova u Hrvatskoj, kojima se i sam aktivno bavio.¹³

Sport i emancipacija žena

Bučar je kroz moderni sport pokušao — posredno ili neposredno — popularizirati i liberalne političke ideje u hrvatskom društvu, uključujući i emancipaciju žene (kroz sport). Tako se npr. u jednom svom predavanju u „Gospojinskom klubu“ u Zagrebu, održanom početkom 1904. godine, a kasnije objavljenom pod naslovom „O ženskom tjelesnom uzgoju“ zalagao za potpunu jednakopravnost žene s muškarcem, ne samo u sportu, nego i u svim ostalim segmentima društva. „*Moderno žensko pitanje ide za tim, da u svim granama javnog života konkurira s muškim spolom*“ — kaže Bučar na početku svog predavanja i nastavlja: „*Dočim, konservativna struja ostaje kod tog načela. Da se žene imadu odgajati samo kao takove i kao majke,*

¹⁰ NSK, Ostavština Bučar, Korespondencija R 6167b, pismo Vatroslava Jagića Franji Bučaru, 14. siječnja 1896.

¹¹ Časopis je počeo izlaziti — kao dvotjednik — u Zagrebu 1. studenog 1894. godine pod nazivom SPORT. Glasilo za sve sportske struke. Službeno glasilo hrvatskih biciklista, hrv. Kl. Biciklista „Sokol“, koturaškog kluba „Sloven“ i I. hrv. Društva biciklista. Prvi glavni urednik bio je čelnik slovenskih socijaldemokrata i aktivni „koturas“ Erbin Kristan, da bi 1. veljače 1895. uređivanje časopisa preuzeo manje poznati Franjo Rulic, a 15. siječnja 1896. godine Franjo Bučar. Istovremeno je časopis promijenio i ime — i od tada se naziva Šport, ali samo do 1. srpnja 1897, kad se opet vraća starom nazivu Sport. Od 15. svibnja 1898. do njegovog gašenja krajem iste godine časopis redigira Julio Kugler.

¹² Usp. Bučar, Über körperliche Erziehung, 7

¹³ Usp. Franjo Bučar, Obuka u plivanju sa 37 slika. Tisak i naklada knjižare Lav. Hartmana (Kugli i Deutsch), Zagreb Ilica 1896; Prof. Dr. Franjo Bučar, Pedeset godina tjelesnog uzgoja Dr. Franjo Bučar, Floretovanje, U Zagrebu 1901 (Tisak i naklada Ing. Granitza); Dr. Franjo Bučar, Floretovanje, U Zagrebu (Tisak i naklada Ing. Granitza) 1901; Isti: Klizanje, Zagreb (Tisak i naklada ign. Gan. Tz.) 1901; F. Bučar, Igre, Zagreb 1905; Dr. Franjo Bučar, Dr. Franjo Bučar i Viktor Rudolf, Gimnastika i igre u pučkoj školi, u Zagrebu (trošak i naklada Kr. hrv.-slav.-dalm. zem. Vlade) 1909; Dr. Franjo Bučar, Mačevanje (Sokolska knjižnica, svezak XVIII), Zagreb 1912; Dr. Franjo Bučar, Igre za društva i škole. Drugo ispravljeno i povećano izdanje s dodatkom modernih engleskih igara sa slikama, Zagreb 1913. I u časopisima *Gimnastika* i *Šport (Sport)* objavljivao je Bučar redovito priloge u novim sportovima. O Bučaru općenito vidi: Jajčević, Sportska publicistika, 22–35.

nastoji moderna feministična struja da svede žene u javni život, te da im stvori s a m o s t a l n u eksistenciju. Vidimo za to, da su žene u najnaprednijim državama izjednačene upravo u svemu sa muškarcima. Ima ih dan danas učiteljica koli na ženskim toli na muškim školama, pučkim i najvišim učilištima, advokata, branitelja, novinara, zubara, liječnika, ljekarnika, inženira, činovnika u svim skoro strukama, dapače smo nedavno čitali, da su žene u naprednoj sjevernoj Americi postale i gradskim načelnikom i gradskim, te narodnim zastupnikom.¹⁴

U daljnjem tijeku svog govora ukazuje Bučar na kauzalnu vezu između „tjelesnog uzgoja žene“ i njene „ekonomske samostalnosti“ kao osnove opće emancipacije. Stoga se zalaže za uvođenje ženskog tjelesnog odgoja u sve škole u Hrvatskoj — po uzoru na SAD, Norvešku, Švedsku, „Rusku Finsku“, Njemačku i ostale „zaslužne države“ u kojima je ženski tjelesni odgoj uveden u škole već sredinom 19. stoljeća. „Uz takve okolnosti“ — kaže Bučar — „priučava se ženska mladež već u školi na to, da ne zaostaje ni u čem za muškim saučeni- kom, nego ga često dapače i nadkriljuje“.¹⁵ Osim naprednih zemalja u ono vrijeme, navodi Bučar kao uzor za Hrvatsku i „stare Germa- ne“, te „Grke“ i „Rimljane“ koji su „imali posebne vlastite gimnazije ili vježbališta, gdje se je i ženska mladež učila gimnastici jednako kano i muška“ i gdje su „žene bile jedanko razvite, kano i muškarci“.¹⁶

Iako je Bučar u svom predavanju naglasio da, kad je u pitanju tjelesni odgoj žena „sve treba uzeti na pravu mjeru i čuvati se svakog p r e ć e r i v a n j a“¹⁷, izazvale su njegove, za tadašnje vrijeme revolucio- narne ideje u hrvatskim konzervativnim intelektualnim elitama onog vremena kritičke reakcije, ali se one nisu odnosile na Bučarovo zago- varanje tjelesnog odgoja za žene, nego na njegovu političku konotaci- ju, odnosno „ideologiju“ koja je iza toga stajala. Hinko Hranilović, ta- da docent, a od 1908. profesor geografije na Zagrebačkom sveučilištu i dugogodišnji dužnosnik Sokola u Zagrebu, kojega je i sam Bučar u ono vrijeme držao najkompetentnijim stručnjakom za tjelesni odgoj i sport i jednim od najzaslužnijih osoba za razvoj istih u Hrvatskoj¹⁸, reagirao je na Bučarovo predavanje, odnosno na izlazak brošure jed- nim komentarom u *Narodnim novinama* u listopadu 1904. godine.

¹⁴ Dr. Franjo Bučar, O ženskom tjelesnom uzgoju. Predavao u „Gospojinskom klubu“ u Zagrebu dne 29. veljače 1904., Zagreb 1904, 1.

¹⁵ *Ibd.*, 2–3.

¹⁶ *Ibd.*, 11.

¹⁷ *Ibd.*, 3.

¹⁸ Usp. Bučar, Über körperliche Erziehung, 7; Hinko Cvetašin pl. Hranilović (1860–1922) studirao je povijest i zemljopis u Grazu, Beču, Berlinu i Oxfordu. Prije nego je postao docentom na Sveučilištu u Zagrebu bio je srednjoškolski profesor u Rijeci, Zemunu i Zagrebu. Osim stručnih geografskih knjiga i člana- ka pisao je i o gimnastici, sokolstvu, a osobito o „školskoj higijeni“. 1896. izi- šla je u Leipzigu njegova knjiga „Die Fortschritte Kroatiens auf dem Gebiet der Schulhygiene“. Usp. Franjo Bučar, Hranilović pl. Cvetašin Hinko, u: Znameniti i zaslužni Hrvati, te pomena vrijedna lica u hrvatskoj povijesti od 925–1925. Prigodom proslave 1000-godišnjice Hrvatskoga Kraljevstva izdao: Odbor za iz- danje knjige „Zaslužni i znameniti Hrvati 925–1925“, u Zagrebu 1925., 110.

U svom članku Hranilović je pohvalio Bučara, kojega je nazvao „našim vrsnim stručnjakom na polju tjelovježbe i tjelesnog uzgoja“ zbog njegovih zasluga za promicanje „tjelovježbe“ uopće, a osobito „ženskog tjelesnog uzgoja“. „*Profesor Bučar je u ovoj raspravi veoma vješto i popularno ocrtao odnose i zahtjeve ženskog tjelesnog uzgoja s obzirom osobito na našu mladež građanskih krugova, a letimice taknuo se i povijesti svoga predmeta.*“ — piše Hranilović i dodaje: „*Raspravu ovu najtoplije preporučujemo svakom otcu i svakoj majci ženske djece, a učiteljima i učiteljicama našim stavljamo na srce, da prisvoje nauku što ju je prof. Bučar iznio; dapače je dužnost svakog rodoljuba, da uznastoji oko ostvarenja osnova, oko provedbe zahtjeva tjelesnog uzgoja i razvitka naše ženske mladeži, kako ih prof. Bučar tumači, jer ti su utvrđeni iskustvom povjesti /sic! / i autoritetom najuglednijih pedagoga, liječnika, fiziologa itd. A koliko baš nama treba na tom polju učiniti! Važnost pako toga predmeta je tako velika, da se svih nas tiče.*“¹⁹

Nakon pohvale Bučara stručnjaka i pedagoga u uvodnom dijelu članka slijedi, međutim, oštra kritika Bučara „ideologa“ i „ultrafeminista“.²⁰ Hranilović kao tradicionalist upravo se zgraža nad činjenicom da je „takozvano ‘žensko pitanje’ došlo i do nas“ i da se Bučar, navodno, stavio u službu popularizacije istog u Hrvatskoj. Osobito ga je zasmatalo to što Bučar tjelesni odgoj žene dovodi u direktnu vezu s njenom društvenom i političkom emancipacijom koju je Hranilović, nastupajući s tipičnih konzervativno-katoličkih pozicija, držao pogibeljnom za društvo i za same žene. „*Da žena bude u socijalnom položaju jednaka mužu, znači na nju navaliti u najvećem dijelu slučajeva teret, što ga je mužkarac prema svojoj jačoj snazi dobrovoljno i iz nježnog obzira prema slabijoj ženi na sebe uzeo. Ravnopravnost žene nije povraćanje u nekoć oteto pravo, nije ni naravna konkurencija između muža i žene kao članova socijalne zajednice, nego je neprilična posljedica naših ekonomskih i socijalnih odnosa, koji ženu vode do samotnog života, do odricanja od njene uzvišene zadaće kao majke, pa joj nalažu borbu za opstanak s teškim njenim teretom.*“ — primjećuje Hranilović kritički, ali ne odbacuje načelno samostalnost žene u društvu, jer, kako kaže, „samostalnih žena uvijek je bilo, ima ih i u muhamedanskom svijetu“, te priznaje da je „moderna feministička struja — koliko je, inače, neopravdana — ipak donijela jedno dobro“, naime „da je ženi dala priliku da p r i s t o j n o u ž i v a s a m o s t a l n o s t . A prije bijaše samostalnost žene ograničena na oblike socijalnog života koji su joj često više škodili nego koristili.“ Iako tradicionalist, Hranilović osobito naglašava „pogibelji“ emancipacije za samu ženu, iz daljnog teksta jasno proizlazi da samostalna, emancipirana žena najviše „ugrožava“ dominantnu ulogu muškarca u društvu i da je to glavni razlog njegovom protivljenju. U tom smislu, on kaže: „*Kad se žena jednom odvaži da bude samosvojna i da se odreče*

¹⁹ Dr. Hranilović, Dr. Franjo Bučar „O ženskom tjelesnom uzgoju“, *Narodne novine* (Zagreb), 15. listopada 1904, 4.

²⁰ *Ibid.*

obiteljskih i majčinskih sveza i zadaća, tko da joj brani pristojnim radom skrbiti za svoj opstanak? A razvitkom naših modernih odnosa na žalost raste sveudilj broj takovih žena. To ne ima biti optužba proti ženi podignuta, ali muž koji taj smjer ne pomaže, imade pravo, kad želi ženu sačuvati sebi kao majku svoje djece. A kao što žena mužu nije dorasla tjelesnom snagom, ne za to — kako nam pisac veli — što ju je njen život raznježio, već zato što je prirodni zakon, po kojem ona svoje sile troši u odgajanju potomstva. To je zadaća tako teška, tako velika, da je svakako željeti, da u našim prilikama primjerenim športom, gimnastikom, plivanjem itd., t. j. pomnim tjelesnim uzgojem ženi tijelo ojačamo. Ali — tu se u osnovnoj misli od pisca dijelim — ne u svrhu da odgojimo 'treći spol, da unapredimo takozvanu emancipaciju žene i da jaz među spolovima još proširimo, već zato, da odgojimo žene, koje će u svakom pogledu moći zadovoljiti uzvišenoj ali teškoj zadaći majke i odgojiteljice podmladka. [...] Promišljaju li oni koji daruju ženi socijalnu ravnopravnost s mužem, zagovarajući njihovu samostalnost, da je to danajski dar? Kojim žaljenjem gledamo one žene, koje su gorkom sudbinom prisiljene, da upornim i teškim radom služe svakdanji hljeb, i u onom času, kad im se otvara duboki misterij majčina imena! A da to postavimo kao izgled ženi, za stečevinu našeg odgojnog i socijalnog napredka? To bi bila pogibeljna nauka protiv koje bi žene morale prve ustati. Tjelesni uzgoj ženske mladeži toliko vrijedi — pisac sam iznio nam je toliko liepih misli i razloga koji nam svjedoče njegovu preveliku važnost — da možemo argumenat: 'Po tjelesnom uzgoju bit će žena ravna mužu' mirno na stranu ostaviti. Ravna mužu neće nikad biti, jer prirodni se zakoni ne obaraju; a nije to ni željeti, jer u ravnopravnosti izgubila bi najviše žena sama.'²¹

Na ovu Hranilovićevu kritiku odgovorio je Bučar u istom listu, i u svom odgovoru uvelike relativirao svoju „feminističku ideologiju“ koju je zastupao u kritiziranom predavanju, odnosno brošuri o „ženskom tjelesnom uzgoju“. Bučar na samom početku svoje replike istina kaže da „ja vrlo simpatizujem s modernom feminističkom strujom, koju sam osobito imao prilike da pobolje upoznam u Švedskoj, u zemlji par excellence u tom pogledu“, ali to u daljnjem tekstu praktički opovrgava ili, bolje rečeno, povlači se — iz oportunističkih razloga — sa svojih donedavnih „feminističkih pozicija“ i priklanja Hraniloviću, kad kaže da u svojoj brošuri, ali i uopće, nije feminizam htio staviti „nad glavno načelo ženskog spola, a to je materinstvo i brak“, te dodaje: „U toj točki držim ja, da je svaki inteligentan čovjek, žena pak eo ipso već na čistu, te za to niti nisam u spomenutom svojem predavanju, pa nota bene još i pred tako otmenim ženskim krugom, napose izticao, da je glavna zadaća svake žene, da bude po naravi i o d p r i r o d e majkom. I gosp. dr. pl. Hranilović iztaknuo je to u svojoj kritici na tako lijep i aksiomski način, da to već ne može biti bolje.“

²¹ Dr. Hranilović, Dr. Franjo Bučar „O ženskom tjelesnom uzgoju“, *Narodne novine*, 15. listopada 1904, 4–5.

Bučar oprezno, tek usput, protuslovi „autoritetu“ Hraniloviću utoliko što kaže da „ekonomska samostalnost, za kojom ide emancipacija žene, nije bez sumnje na putu glavnoj zadaći svake žene, nego ju samo pomaže, poboljšavajući socijalni i materijalni položaj žene“, te da je „*sasvim logički i naravno da ovi pojedini slučajevi [angažiranja žene u politici i ostalim segmentima društva u „naprednim zemljama“] neće nikad izjednačiti ženu s mužkarcem, kako se mnogi neprijatelji feminističkog pokreta boje*“. Ne želeći dalje protusloviti uglednom konzervativnom profesoru i stručnjaku za „ženski tjelesni uzgoj“ — od strane muškaraca, Bučar kaže da je „glavna ideja moje brošure [...] da se žene jačaju, pa bile one udate ili neudate“, i u tom kontekstu navodi nove primjere „emancipacije“ žene u „naprednim zemljama“ s kojima je zasigurno mogao pomiriti i pl. Hranilović: „*Nije n. pr. riedko, da gospođe u Skandinaviji, Englezkoj i Americi primaju svoje ženske posjete i u ukusnom gimnastičkom kostimu, pošto su baš bile zabavljene svojom običnom svakidanjem tjelovježbom. [...] A pogledate li u europskim kupalištima u ortopedičke zavode, naći ćete najviše žena u spomenutim državama, koje vježbaju ne bolesti, nego zdravlja radi. Vidjet ćete po takvim Zandelovim institutima, da vježbaju zajedno baba, mati i kći, dakle tri generacije.*“

Zaključujući svoju repliku Hraniloviću, Bučar implicitno kaže da se on zapravo u svemu (bitnom) slaže s Hranilovićem i da se, takoreći, radi samo o nesporazumu, a ne o bitno različitim gledištima njih dvojice o „ženskom tjelesnom uzgoju“: „Za to ćemo i mi konačno, pustivši na stranu tezu o potpunom izjednačanju žena s muškarcima, preporučiti svim djevojkama i ženama racionalni tjelesni uzgoj, jednako kao i daleko veći duševni svakidani napor, da mogu one danas- sutra u svim granama svojeg budućeg zvanja zadovoljiti zadaćama, koje ih u njihovom obiteljskom i socijalnom životu čekaju. [...] Na taj način riješit će žene same i ovu stranu feminističkog pitanja“.²²

Ovo, uostalom, nije ni prvi ni posljednji put da Bučar relativira ili opovrgava svoje političke stavove. On se u svojoj sportsko-političkoj i publicističkoj karijeri, kako je već rečeno, uvijek vješto prilagođavao duhu vremena i vladajućoj ideologiji, odnosno režimu koji je tu ideologiju zastupao.

Iz upravo citiranog, moglo bi se zaključiti da su Bučar i Hranilović pripadali dvjema generacijam i da je Bučar bio poslušni Hranilovićev učenik, njihova prepiska, međutim, odaje da su njih dvojica bili prijatelji (Hranilović je bio samo šest godina stariji od Bučara), s tim da je Hranilović sam sebe smatrao daleko većim stručnjakom i autoritetom na području tjelesnog odgoja, a znanosti pogotovo, od Bučara, pa je — kao sveučilišni profesor — svog prijatelja gimnazijskog profesora očito gledao s visoka, te u njihovoj prijateljskoj vezi očito igrao dominantnu ulogu, i to do te mjere da mu se Bučar nije usudio

²² Dr. Franjo Bučar, O ženskom tjelesnom uzgoju (Odgovor dru. pl. Hraniloviću), *Narodne novine*, 28. listopada 1904, 4–5.

protusloviti. Mjesec dana nakon Bučarovog predavanja u „Gospojin-skom klubu“, a pola godine prije objavljivanja brošure pisao je Hranilović Bučaru prije njegovog odlaska na jedan međunarodni kongres o „školskoj higijeni“ koji se održavao u Nürnbergu: „...prije svega želio bih s Tobom se razgovarati, da vidim ‘u crijeva tvoja’ — kako [...] Arapi vele, te kako široka, duboka i visoka su pripremljena kola, kojima kaniš kulturno naše blago voziti na ‘Nürnberger Messe’“. I inače se Hranilović u korespondenciji s Bučarom, kojega je obično oslovljavao sa „dragi amice!“, „dragi bratec!“, ili „dragi Francek!“, obraćao svom „poniznom“ prijatelju većinom zapovjedničkim, odnosno učiteljsko-nadzorničkim tonom, osobito u vrijeme dok ga je još oslovljavao s „dragi doktore!“ (koncem 90-ih godina). Tako je npr. 1898. godine pisao Bučaru kao uredniku *Gimnastike*: „[...] danas sam primio *Gimnastiku*, al na moje čuđenje: Od godine 1897! I to brojeve 5,7, 8–12. Što to znači? Zaostale brojeve ove godine nisam dobio! Red u administraciji prava je rugoba. Molim, da što preurediš. U subotu, 21. o. mj. U 7 sati u več imademo u Hotelu Imperial, Frankopanska ulica, dogovor o osnutku društva za unapređenje tjelesnog uzgoja. Molim te da sigurno dođeš i da stvar razglasiš. Hranilović.“²³

Sportsko-politički angažman Franje Bučara i počeci međunarodne emancipacije hrvatskog sporta

Vratimo se, međutim, Bučarovoju glavnoj preokupaciji — sportu. On se u skladu s tadašnjim političkim mainstreamom i duhom vremena zalagao za to da hrvatski sportaši na europskoj i svjetskoj razini nastupaju pod vlastitom nacionalnom zastavom, ali nije tvrdoglavo zastupao nacionalni, t. j. radikalno pravaški princip kad je postojala opasnost da zbog toga trpi sam sport, odnosno da (hrvatski) sportaši budu zakinuti zbog nacionalne ideologije ili politike. To je osobito došlo do izražaja u njegovim nastojanjima da se Hrvatska učlani u Međunarodni olimpijski odbor i hrvatskim sportašima omogućiti samostalni nastup na Olimpijskim igrama. Već uoči prvih OI novog doba u Ateni Bučar je poduzeo prve korake u tom smjeru. Budući da je dobro poznao samog Pierra de Coubertina, kao i švedskog člana MOK-a, Gustava Viktora Balcka, te Čeha Jiřía Gutha-Jarkovskog, koji je u MOK-u od samog njegovog osnivanja zastupao čitavu Austriju, odnosno Cislajtaniyu, postojale su barem teoretske mogućnosti da i Hrvatska već tada postane članom MOK-a. Jiří Guth-Jarkovsky (1861–1943) osnovao je 1897. Češki amaterski atletski savez, a 1899. Češki olimpijski odbor (*Český olympijský výbor*) kojemu je bio na čelu, i na toj funkciji ostao do 1929. godine, s tim da je odbor 1919. promijenio ime u „Čehoslovački olimpijski odbor“ (*Československý olympijský výbor*, *ČSOV*). Na OI 1900, 1904, 1908. i 1912.

²³ NSK, Ostavština Bučar, Korespondencija, R 6761b, dopisnica Hinka Hranilovića Franji Bučaru, 15. svibnja 1898.

kao i na tzv. međulimpijskim igrama u Ateni 1906. godine nastupali su sportaši iz Češke samostalno, iako pod (zajedničkom) austrijskom zastavom, s češkom trobojnicom kao „privjeskom“. Mađarski sportaši nastupali su od samog početka (1896) pod vlastitom zastavom, jer je Mađarski odnosno Ugarski olimpijski odbor na čelu s Ferencem Kemenijem, također jednim od utemeljitelja MOK-a, bio osnovan još 1895. godine. Austrijski olimpijski odbor radio je, međutim, na tome da cijela Austro-Ugarska na Olimpijskim igrama nastupa kao cjelina. To mu je, iako samo djelomično, uspjelo tek na posljednjim Olimpijskim igrama prije Prvog svjetskog rata, 1912. u Stockholmu. O tome piše Bučar u svojoj knjizi o spomenutim Igrama, u poglavlju o svečanom otvaranju, ovako: „Svečanost svrši sa sviranjem i pjevanjem narodne himne, za koje se je sva publika u stadionu ustala. Još je slijedio defile pred kraljem, iza kojega je odmah otpočelo vježbanje. Zanimljivo je, kako je se naša monarkija reprezentirala. Prije su išli alfabetnim redom, najprije Austrijanci, pa Česi a posljednji Madžari, a ovaj put je stupala naša monarkija zajednički: Austrija, Česi i Ugarska. Česi su nosili pred sobom austrijsku i češku zastavu. Kraj svega toga bilo je mnogo parlamentiranja u odborima, jer su Madžari htjeli stupati sasvim zasebno od Austrije.“²⁴

U istoj knjizi piše Bučar i o primanju koje je u austro-ugarskom veleposlanstvu u Stockholmu priređeno za sudionike Olimpijskih igra iz čitave Monarhije, a koje samo za sebe dovoljno govori o sportsko-političkim prilikama u tadašnjoj Austro-Ugarskoj, kao i o položaju hrvatskog sporta u okviru Ugarske, ali i cijele Monarhije: „Austro-ugarski poslanik grof Dumba pozvao je također jedno popodne sve članove austro-ugarske kolonije posebnom luksus ladjom 'Brevik' u kraljevski grad Drottningholm, kojemu izletu pridružilo se je i nas naskolicina Hrvata. I grof Dumba nas je odmah zapitao s kime smo došli, da li s Austrijancima ili Madžarima, te se je zanimao za naše sportske prilike. Mi smo bili u ugodnom društvu Čeha, među kojima smo našli dosta znanaca, poglavito predsjednika češkog olimpijskog odbora prof. Dr. Gutha i tajnika Roeslera-Oržovskoga, koji su nas kao Slavene bratski među se primili, i točno nas o svojim sportskim i olimpijskim prilikama informirali. Česi imadu dosta borbe za opstanak svog češkog olimpijskog odbora, jer Austrijanci bi rado, da bude naša monarkija uopće jedinstveno zastupana, protiv čega se opet bore Madžari, koji su do sada uz Čeha bili samostalno zastupani, te koji su uopće bolje prolazili kod utakmica, nego Austrijanci. Grof Dumba nazdravio je našem i švedskom kralju [...]. U ime Hrvata zahvalio sam se grofu Dumbi, koji je izrazio svoje zadovoljstvo, da smo se i mi Hrvati priključili i odazvali njegovom pozivu.“²⁵

²⁴ Olimpijske igre u Stockholmu 1912. Svome milome učitelju Gustavu Viktoru Balcku pukovniku i predsjedniku Švedskog olimpijskog odbora i t. d. posvećuje u znak štovanja Dr. Franjo Bučar, Zagreb 1913, 34.

²⁵ Olimpijske igre u Stockholmu, 44.

Živko Radan tvrdi da je Franjo Bučar 1897. propustio priliku da Hrvatsku učlani u MOK, jer nije sudjelovao na kongresu MOK-a koji se te godine održavao u L'Havru, niti je ovlastio čelnika Češkog olimpijskog odbora Gutha da na tom kongresu zastupa interese Hrvatske, iako mu je ovaj to navodno bio ponudio. To je, kaže Radan, „bila fatalna greška Franje Bučara i velika šteta za tadašnji i kasniji hrvatski sport. Da je tada Bučar otišao na kongres CIO kada je on bio u fazi formiranja i afirmacije, i kada mu je bila potrebna što šira podrška svih nacija, vjerojatno bi i hrvatski sportašu stekli pravo na olimpijskim igrama. Kasnije je to bilo mnogo teže, dapače za Hrvate nemoguće, i pored svih veza i poznanstava koje je Bučar imao među članovima Olimpijskog komiteta i njegovih upornih nastojanja da to postigne intervenirajući više puta kod samog Coubertina“.²⁶

List „Sport“ pisao je u svom broju od 15. lipnja 1898. godine o pozivu češkog člana Međunarodnog olimpijskog odbora Jiříja Gutha Franji Bučara da sudjeluje na sjednici istog od 23. srpnja do 2. kolovoza 1898 u L' Havre-u, koji „ali žali bože neće se moći tom ljubaznom pozivu odazvati.“ „U Pragu se je utemeljio i pododbor za olympijske igre [u Parizu 1900. godine], koji je pozvao i nas Hrvate, da se istom pridružimo, ako već nećemo moći što samostalno organizovati. G. Prof. Bučar razložio je pismeno naše slabe prilike predsjedniku g. profesoru Guthu, zahvaljujući se na ljubaznoj susretljivosti.“ — piše, osim toga, u prilogu pod naslovom „Olympijske [sic!] igre u Parizu god. 1900.“²⁷ Sport. Glasilo za sve sportske struke, god. V., br. 9, u Zagrebu dne 15. lipnja 1898, str. 79.

Jiří Guth-Jarkovský zauzima se za učlanjenje Hrvatske u MOK praktički od samog njegovog osnivanja, a u svakom slučaju još prije prvih Olimpijskih igara u Ateni To se može iščitati iz njegove prepiske s Bučarom, kojemu je u lipnju 1896, nekoliko mjeseci prije početka igara pisao: „Čim Olimpijski odbor bude ustanovljen, obavijestit ću Vas o tome i poslati Vam statut [...]. U to ime nadam se da će Vaš budući odbor ostati s našim u prijateljskom odnosu („že přísti komitét Váš zustane s našim ve přátelském styku.“).²⁸ Dvije godine kasnije potaknuo je predsjednik Češkog OK ponovo učlanjenje Hrvatske u MOK. U tom smislu obratio se Bučaru: „Što se tiče zastupništva u Olimpijskom odboru (međunarodnom), pokušajte molim Vas pisati najprije barunu Pierru de Coubertinu (10 Boulevard Flandrin Paris) i zamolite ga za njegov pristanak. Pitajte za to u svakom slučaju i gospodina pukovnika Balka, a ja ću, samo po sebi razumljivo, tu stvar toplo preporučiti. Bylo by však záhradno již předem stanoviti osobu, která bi Chorvaty ve výboru zastupovala.“²⁹

²⁶ Radan, Franjo Bučar, 192.

²⁷ Usp. N. N., Olympijske igre u Parizu god. 1900. Sport. Glasilo za sve sportske struke (Zagreb) br. 10, 15. lipnja 1898, 79

²⁸ NSK, Ostavština Bučar, R6761b, Dopisnica J. Gutha-Jarkovskog Bučaru, 25. lipnja 1896.

²⁹ Ibid., Pismo J. Guth-Jarkovskog Bučaru, 14. svibnja 1898.

U prilog Radanovoj tezi govori činjenica da je državnopravno Hrvatska u okviru Austro-Ugarske bila u mnogo povoljnijem položaju od čeških zemalja koje nisu imale nikakvu političku niti kulturnu autonomiju, češki je sport, međutim, u Monarhiji imao mnogo veće značenje i „težinu“ od hrvatskog, što se odražavalo i u (sportskoj) politici. Iako je u Cislajtanijskim narodnostima bila jamčena „samo“ ravnopravnost ali ne i bilo kakva autonomija u njihovim „matičnim“ krunovinama, a Hrvatska i Slavonija u okviru Ugarske „uživala“ autonomiju, između ostalog, i na području kulture, pa tako i sporta, bio je mađarski politički vjetar u prsa hrvatskom sportu iz Budimpešte mnogo jači od onog „njemačkog“ iz Beča s kojim se borio češki sport. Osim toga, Olimpijski odbor sa sjedištem u Pragu, barem službeno, nije predstavljao samo češki, nego i njemački dio krunovine Češke, odnosno čeških ili „bohemskih zemalja“ (njem. „Böhmische Länder“).³⁰ Mađarski olimpijski odbor inzistirao je, pak, na jedinstvenosti „ugarske države i nacije“ koja se imala manifestirati i u sportu. Pri tom je imao podršku MOK-a koji je postupao prema načelu „jedna država — jedan nacionalni olimpijski odbor“. Češka iznimka samo je potvrđivala to pravilo. Na upit, kako je postao članom MOK-a, odgovorio je Jiří Guth-Jarkovský: „*Barun Coubertin htio je da postoji Međunarodni olimpijski odbor i da u njemu budu zastupljeni i Česi koji su mu bili simpatični. A nije poznavo nikog drugog [Čeha] osim mene.*“³¹

Bučarova „mlakost“, odnosno relativna nezainteresiranost u pogledu mogućeg sudjelovanja Hrvatske ili barem Hrvatskog sokola na prvim Olimpijskim igrama može se velikim dijelom objasniti i tadašnjom nepovoljnom političkom situacijom u Hrvatskoj koja je nastala nakon spaljivanja mađarske zastave prilikom posjeta cara i kralja Franjem Josipa Zagrebu 1895, a nakon čega je Bučarov mentor Kršnjavi morao odstupiti s mjesta odjelnom predstojnika za bogoštovlje i nastavu. Unatoč tomu, Bučar je prisustvovao Olimpijskim igrama u Ateni i o njima s oduševljenjem izvješćivao u (svom) časopisu *Šport* i pri tom često naglašavao njihovu političku i (inter)nacionalnu dimenziju: „*Prvu glavnu ideju za oživoztvorenje novih olympijskih igara potaknuo je Francuz, veliki štovatelj tjelesnog uzgoja, Pierre de Coubertin. Ljeti g. 1894. bude u to ime izabran internacionalan odbor za promicanje te ideje. Atina bude izabrana za prvo mjesto tih igara, a pokroviteljstvo nad igrama preuze sam nasljedni princ Nikola. [...]* U odboru [za organizaciju Igara] [...]bile su [...]zastupane sve

³⁰ Češki kao i hrvatski jezik poznaje samo izraz „češke zemlje“ kad je riječ o tzv. zemljama krune sv. Václava (Češke, Moravske i Šleske) što odgovara tadašnjoj, ali i aktualnoj češkoj nacionalnoj ideologiji, prema kojoj je većinski češki narod „posjednik“ tih zemalja u kojima su živjeli i Nijemci — kao manjina. Sa stajališta (veliko)njemačkih nacionalističkih stranaka onoga vremena iz tih krunovina sve je bilo upravo obrnuto: radilo se o prvotno njemačkim, odnosno germanskim zemljama, u koje su se kasnije doselili Česi.

³¹ Usp. Jiří Stanislav Guth-Jarkovský. www.revprirody.cz/data/0103/jarkovsky.htm. Pristupostvaren20. kolovoza 2021

narodnosti osim Nijemaca, koji su se suzdržali od takovog poduzeća, kojemu su defakto bili Francuzi na čelu. [...] Napokon primakne se žuđen čas [otvaranja Igara]. Igre su se obavljale na dan grčkog ustanka na sam Uskrs ove godine, a trajale su deset dana. [...] Kralj sam otvorio je na molbu kraljevića nasljednika igre liepim govorom zu prisustvo cijelog dvora, diplomacije i odbornika međunarodnog komiteta, kojih je od 14-torice bilo sedam prisutnih. Svečanostima prisustvoval je i srpski kralj Aleksandar, koji je bio gostom kraljevim, te austrijski nadvojvoda Karlo Ljudevit sa suprugom Marijom Terezijom. [...] Bili su tu [među natjecateljima] zastupani najviše Grci, pa Francuzi, Englezi, Amerikanci, Švedi, Danci, Magyari i Bugari. Moramo napose istaknuti na ovome mjestu požrtvovnost ugarske vlade, koja je otposlala u Atene /sic! / dvanaest madića na čelu s profesorom Kemenyem, koji je bio i član međunarodnog komiteta. Slovenstvo žalibože nije bilo zastupano osim jednog Bugara.³²

I u svom prikazu samih sportskih natjecanja Bučar opširno opisuje njihove „popratne pojave“ političkog i nacionalnog karaktera: „Sada je došla najzanimljivija točka: utrka maratonska. Daljinu od 40 klm. prevalio je prvi Grk Luis, prosti seljak, a oduševljenju Grka nije bilo ni kraja ni konca. [...] Sam kralj Gjuro lijepo ga pozdravi, a pobjednik jedva da se je spasio od neprestanih zagrljaja i raznih izraza ushićenja. [...] Mnogi su pobjedniku suskrbovali razne darove koje u novcu, koje u raznim drugim užiticima, koji su mu dapače osigurani i doživotno. [...] Najprije se oglasi top; skoro da ga i nije nadglasala hura glasova iz tisuća grla, ravna šumu oceanskih valova. Sve se podiže na noge: evo ga! Evo ga! Sto tisuća ljudi gleda na ulaz u stadiju: evo ga! [...] Ukazuje se bijelo-modra haljina grčkog trkača. Sad svatko znade: pobjednik je Grk! To su već osjećala sva srдца, Grčka je pobjedila! Najljepša pobjeda poslije maratonske. [...] Sve je plakalo, jecalo, jedan je grlio drugoga. [...] Kraljević i princ Gjuro popratite pobjednika duljinom cijelog stadija pred kraljevski prijestolj. Kralj ustaje s prijestolja i skida šešir. Na očigled svega naroda zagrlje oba princa i poljube pobjednika. Za njim više generala. Jedna gospodja iz Smirne šalje mu svoj zlatan sat s dijamantima, supruga ruskog poklisarskog savjetnika Bahmetijeva srebrni falcon za cognac. Grk Singros na mjestu polaže za nj 250.000 drabma...“³³

U slijedećem broju svog časopisa opisao je Bučar završetak prvih Olimpijskih igara ovako: „Poslijednji dan svečanosti u utorak dijelile su se nagrade. Sam kralj uručio je svakome vienac od uljike, a kraljević pružio bi pobjednicima i razne druge darove, koje su u tu svrhu darovala razna društva i privatne osobe. Za to cijelo vrijeme razumije se da je bilo raznih zabava i poziva. Austrijski poslanik barun Kosjek pozvao je k sebi sve austrijske učesnike, kći slavnog Schliemanna pozvala je Nijemce, itd. Sve se razišlo u najljepšem redu i sa mnogo

³² Franjo Bučar, Olimpijske igre u Ateni, *Šport. Glasilo za sve športske struke* (Zagreb), br. 12, 1. srpnja 1896, 95–96.

³³ Ibid., 96.

zadovoljstva, a međunarodni komitet započeo je odmah predradnje za buduću Olimpiju, koja će se održati g. 1900. prigodom svjetske izložbe u Parizu, gdje će ako Bog da eventualno već i Hrvati sudjelovati. [podvukao autor!].³⁴

U svom „*Curriculum vitae*“ iz 1945. piše Bučar — s vremenskog odstojanja — o (ne) sudjelovanju Hrvatske na prvim OI modernog doba u Ateni i o „političkoj aferi“ u vezi s tim ovako: „Kada je Grčka g. 1896 priredila prvi puta panhelenske olimpijske igre u Ateni prisustvovao sam i ja tamo s nekoliko drugova iz Zagreba [...] Iz tog sudjelovanja izbila je cijela politička afera. Madžarski O. K. htio je da pod njegovim okriljem pođu u Atenu i Hrvati. U to ime pisali su našoj vladi te ponudili Hrvatima mjesto podpredsjednika tog odbora. U to ime su i u svoj olimpijski znak stavili i grb Trojednice. Hrvatski sportaši nisu bili s time sporazumni te nije uopće došlo do takvog zajedničkog odbora. Međutim sam ja i moja dva druga bili poslani u Atenu a s nalogom da nastupamo zajedno s grupom madžarskog O. K. To mi ali nismo učinili, te smo se priključili češkom O. K. u kojem sam ja bio već dobro poznat sa članom C. I. O. za Češku prof. dr Jirži [sic!] Guthom-Jarkovskim te tajnikom Jos. Rösslerom-Oržovskim [...]“³⁵

Bučarove želje i nade u pogledu aktivnog sudjelovanja hrvatskih sportaša na Olimpijskim igrama nisu se, dakle, 1896. godine ostvarile, a to pitanje postalo je ponovo aktualno uoči takozvanih olimpijskih „međufigrama“ — opet u Ateni 1906. godine. Časopis *Sokol* javio je u veljači iste godine da je „Predsjednik češkog odbora prof. Dr. Jiří Guth pozvao [...] našeg urednika prof. dra Franju Bučara da stvori i hrvatski olimpijski komitet koji će isti pokušavati stvoriti, ne bi li i Hrvati tom zgodom bili reprezentirani u Ateni“³⁶. Nedugo iza toga pozabavio se spomenutom temom i zagrebački „čistopravaški“ dnevni list na njemačkom jeziku *Agramer Tagblatt*. U tom listu objavljen je najprije jedan nepotpisani članak, (očito) iz pera Franje Bučara, pod naslovom „Hrvatska i Olimpijske igre u Grčkoj“, u kojem autor relativno opširno opisuje pripreme za Olimpijske (među)igre u Ateni, kako u samoj Grčkoj, tako i u drugim zemljama, kao Švedskoj, SAD-u, Australiji, Japanu, a osobito u „našoj monarhiji“. Još više nego u Bučarovim izvješćima s prvih Olimpijskih igara u Ateni naglašava se u ovom članku internacionalnost predstojećih igara i njihova politička pozadina, te ističe „visoko pokroviteljstvo“ istih u pojedinim zemljama. Tako se navodi da je pokroviteljstvo igara preuzeo grčki prijestolonasljednik, a da su se u „drugim državama“ članovi kraljevskih obitelji spremno stavili na čelo zemaljskih, odnosno nacionalnih olimpijskih organizacijskih odbora, što vrijedi i za Austro-Ugarsku, gdje nadvojvoda Leopold Salvator preuzeo funkciju pokrovitelja. On je, kako se u članku ističe, zajedno s predsjednikom odbora, grofom

³⁴ Franjo Bučar, Olimpijske igre u Ateni (Nastavak), *Šport* br. 13, 15. srpnja 1896, 99–101, ovdje 99.

³⁵ Bučar, *Curriculum vitae*

³⁶ Olimpijske igre u Atenama, *Sokol* br. 2/1906, 3.

Wilczekom, organizirao „posebni parobrod Austrijskog Lloydja koji će sudionike Olimpijskih igara iz naše monarhije prevesti do Pireja“.³⁷ I mađarski organizacijski odbor imao je za pokrovitelja nadvojvodu Josepha (Josipa), a čelnik mu je bio ministar unutarnjih poslova (kasnije kratkoročno, krajem 1918., zajednički austro-ugarski ministar vanjskih poslova) grof Gyula Andrássy, mlađi. Autor teksta ne zaboravlja spomenuti ni to da i u Pragu, sjedištu Češkog olimpijskog odbora, „visoka aristokracija“ („die Hocharistokratie“) vrlo aktivno sudjeluje u pripremama za Olimpijske (među)igre.

„Na tom međunarodnom natjecanju Hrvatska i hrvatski narod neće biti zastupljeni.“ — ističe autor, te navodi i objašnjava političke razloge odsutnosti Hrvatske na spomenutim igrama i na međunarodnoj sportskoj sceni uopće: „Kad je prije nekoliko mjeseci bio osnovan međunarodni odbor za pripremu Olimpijskih igara, nije Hrvatska u njemu bila zastupljena. Grčka vlada koja je predložila osnivanje tog odbora, nije uopće znala da Hrvatska kao zasebna nacionalna individualnost [als besondere nationale Individualität] uopće postoji. U očima inozemstva zemlja između Drave i Jadrana je Ugarska. Češki član međunarodnog odbora [das böhmische Mitglied des internationalen Komitees] — Češka je u inozemstvu vrlo poznata — gospodin Jiri Guth odmah se obratio Hrvatskom sokolskom savezu s prijedlogom da se ovaj stavi u vezu s grčkom vladom i predloži osnivanje vlastitog zemaljskog odbora. Dr. Franjo Bučar, tajnik saveza, uputio je odmah dopis grčkoj vladi na francuskom jeziku u kojem je objasnio osobiti državnopravni status Hrvatske prema kojemu je ona na području bogoštovlja i nastave, u što se ubraja i sport, potpuno samostalna. [...] Grčka vlada odnosno središnji odbor za Olimpijske igre koji ona vodi odgovorio je dru Bučaru da su novčana sredstva koja stoje na raspolaganju za organizaciju Igara već iscrpljena, pa da se stoga Hrvati, koje bi ona vrlo rado vidjela u Ateni, obrate mađarskom lokalnom odboru. Vlada je uostalom, kako se kaže, Bučarov dopis prosljedila grčkom veleposlaniku u Beču. Tako je stvar stajala koncem siječnja. Tada je je jedno izaslanstvo Hrvatskog sokolskog saveza razgovaralo s predstojnikom odjela za bogoštovlje i nastavu Chavrakom, s ciljem da on zaštiti hrvatsku autonomiju. Gospodin predstojnik izjavio je međutim da hrvatska vlada nije bila pozvana na Olimpijske igre, pa stoga na njima ne može sudjelovati [sic!]. Uzalud su glasnogovornici izaslanstva upozorili na to da je čitava ova situacija nastala zbog toga što grčkoj vladi nitko nije ukazao na postojanje hrvatske vlade, iako se ministarstvo vanjskih poslova [...] trebalo osjećati nadležnim za to da grčku vladu nagovori da osim Ugarske i Austrije pozove i autonomnu Hrvatsku. Predstojnik odjela, pl. Charvak izjavio je na koncu da bi se delegacija Sokola možda mogla obratiti mađarskom lokalnom odboru ne bili se nešto postiglo putem dogovora, što se i dogodilo. Na svoj francuski dopis predstojniku mađarskog

³⁷ Usp. Kroatien und die Olympischen Spiele in Griechenland. *Agramer Tagblatt*, 10. ožujka 1906, 3. S njemačkog preveo autor.

lokalnog [t. j. nacionalnog olimpijskog] odbora, profesoru Kemenyju dobio je dr. Bučar odgovor na mađarskom da bi Mađari i njihova grupa koja broji 60 ljudi (muškaraca) vrlo rado u svoje redove primili i članove 'tornaegyesületek' iz 'Zagrab, Körös, Karolyvaros' i td. Hrvatski gimnastičari morali bi se međutim podvrći ispitu mađarske selekcijske komisije sa sjedištem u Budimpešti koja bi odlučila o tome jesu li oni ispunili uvjete za nastup u Ateni ili nisu. Neki drugi način nastupanja hrvatskih gimnastičara iz Hrvatske, kako se kaže, nije moguć, jer područje ugarskog odbora obuhvaća i 'hrvatske županije' [kroatische Komitate]. Nakon toga naši sokolaši učinili su sve da bi sačuvali svoju domovinu od poniženja te su vodili razgovore sa svim mogućim odjelnim predstojnicima u banskim savjetnicima, pa čak i s ministrom za Hrvatsku, gospodinom Stjepanom Kovačevićem, ali odgovor je uvijek glasio: *Hrvatska nije država, ona pripada Ugarskoj!* Hrvatski sokolaši ipak se mogu pojaviti u Ateni, ali — kao 'tornaegyesületek' pod mađarskom zastavom. Stoga Hrvatska dakle neće biti zastupana na Olimpijskim igrama.³⁸

Dva dana kasnije, 12. ožujka 1906, objavio je *Agramer Tagblatt* još jedan članak s istim naslovom, s tim da je ovoga puta Bučar potpisao tekst svojim punim imenom, i u njemu, slično kao i u slučaju „ženskog tjelesnog uzgoja“ dvije godine ranije, „pojasnio“ svoje stajalište u pogledu (ne)sudjelovanja hrvatskih sportaša na Igrama u Ateni, nakon što su, kako se na početku članka kaže, „u različitim inozemnim dnevnim novinama o tome objavljene netočne bilješke“. „Nije točno“ — piše Bučar u svom „ispravku“ — „da je Hrvatski sokolski savez na bilo koji način pozvan da aktivno sudjeluje na Olimpijskim igrama, pa stoga o nekoj suradnji ovog saveza sa Češkim sokolom, kako su javili neki listovi, ne može biti govora. Da je čak i uslijedio, takav poziv ne bi naišao na željeni odaziv, budući da se slavenski sokolski savezi pripremaju za Zagrebačku olimpijadu (slet). Prema tome, potpuno je izmišljeno da se mađarska vlada u tu stvar miješala i protivila joj se. Ono što sam ja u tom pogledu poduzeo, bilo je potpuno privatne i informativne naravi, a na to me je potaknuo ljubazni poziv člana međunarodnog i predsjednika Češkog olimpijskog odbora, prof. dra Jiri Gutha kao i moj osobni interes za tjelovježbu. Posljedica te akcije bio je jučerašnji sporazum između hrvatske zemaljske vlade i mađarskog ministarstva bogoštovlja i nastave, koji je inicirao ministar za Hrvatsku, a prema kojem bi se i u Zagrebu mogao osnovati jedan odbor za Olimpijske igre, pri čemu je gospodin ministar naglasio, da je njima [t. j. Mađarima] vrlo stalo do aktivnog sudjelovanja Hrvata. Za osnivanje hrvatskog olimpijskog odbora za aktivno sudjelovanje međutim ovoga puta već je prekasno, a osim toga ne bi naša ne baš osobito razvijena gimnastička i sportska društva bilo lako pridobiti za sudjelovanje na jednom takvom međunarodnom natjecanju. Sokolski savez, međutim, koji bi sigurno mogao aktivno sudjelovati na Olimpijskim igrama, kako je već rečeno, potpuno je zauzet pripremama za vlastiti

³⁸ Ibid.

slet. Unatoč tomu, naša zemaljska vlada omogućit će slanjem nekoliko stručnjaka na proučavanje Olimpijskih igara da i Hrvatska bude zastupljena u Ateni.³⁹

Svoj odnos prema Mađarskom t. j. Ugarskom olimpijskom odboru i njegovom predsjedavajućem, ocjenjuje Bučar, potpuno neopterećenim, te napominje da je „intervencijom [...] gospodina direktora Keménya u pogledu participacije Hrvata u subvencijama za Olimpijske igre koje su stigle iz Atene od Ugarskog olimpijskog odbora dobio vrlo povoljan odgovor, koji glasi da Hrvati, razumije se, imaju pravo na dio subvencija“. U istom pomirljivom tonu prema „Mađarima“ i „mađaronskoj“ hrvatskoj zemaljskoj vladi, zaključuje Bučar svoj „ispravak“, pa kaže „da je Njegovoj Presvjetlosti, gospodin ministrar za Hrvatsku Stjepan Kovachević, isto kao i odjelni predstojnik pl. Charvak, kod kojega sam osobno intervenirao, te Ugarski olimpijski odbor u slučaju aktivnog sudjelovanja garantirali i nastup jednog hrvatskog odjela kao samostalne hrvatske sekcije — razumije se u okviru zemalja ugarske krune, budući da smo mi ipak politički povezani i Ugarskom i nemamo svoje vlastito diplomatsko zastupništvo u inozemstvu. Tako će naprimjer i češki odbor, uz posebno uvažavanje njegovog nacionalnog karaktera u Ateni moći nastupiti samo pod Austrijom /sic! /.⁴⁰

U ova dva upravo citirana članka još jednom jasno dolazi do izražaja podvojenost između Bučara „ideologa“ i Bučara „političkog realiste“, pri čemu je kod njega politički realizam koji se se može tumačiti i kao „fleksibilnost“ — u smislu neprincipijelnosti ili prevrtljivosti — uvijek imao prednost pred ideologijom. Drugim riječima, Bučar se kao sportski entuzijast zalagao za afirmaciju cjelokupnog hrvatskog sporta u Austro-Ugarskoj i Europi, pri čemu je napredak i širenje sporta kao takvog, a ne, kako se to u današnjoj hrvatskoj sportskoj historiografiji i publicistici često naglašava, njegova nacionalna dimenzija, t. j. „borba za sportsku samostalnost Hrvatske“⁴¹, bio njegov glavni cilj. Kao zagovornik političkog realizma Bučar je u svom „ispravku“ naglasio da „međunarodni odbor za olimpijske igre postoji već više godina“ i da u njemu „osim Hrvata nisu zastupljene ni neke druge nacije i države, kao Poljska, Finska, Srbija, Bugarska i dr., gdje gimnastika i sport još nisu osobito razvijeni“.⁴²

U borbi za „sportsku samostalnost Hrvatske“ bili su u ono vrijeme, kao uostalom i 1941. i 1991. najglasniji oni kojima je sport kao takav, inače, bio posljednja briga. Tako je npr. uredništvo citiranog *Agramer Tagblatt-a*, lista koji je ideološki bio blizak Frankovoj Čistoj

³⁹ Prof. Dr. Franjo Bučar, Kroatien und die Olympischen Spiele, *Agramer Tagblatt*, 12. März 1906, 4–5. S njemačkog preveo autor.

⁴⁰ Ibid.

⁴¹ Usp. Živko Radan, Počeci nogometnog sporta u Hrvatskoj i osnivanje Hrvatskog športskog saveza. *Povijest sporta* br. 1, siječanj — veljača — ožujak 1970, 111.

⁴² Ibid.

stranci prava — velikohrvatski, pro-austrijski, te izrazito antimadžarski orijentiran — shvatilo pitanje (ne)nastupanja hrvatskih sportaša u Ateni 1906. godine kao čisto (nacionalno)političko pitanje i iskoristilo ga kao priliku za žestok obračun s „Mađarima“, odnosno sa službenom politikom Budimpešte prema Hrvatskoj, koji je u tim novinama — u doslovnom smislu — bio na dnevnom redu. U uvodnom članku, objavljenom 13. ožujka 1906. pod naslovom „Mađarsko-hrvatsko-grčka stvar“,⁴³ naglašava se odmah na početku da „*mi Hrvati imamo trenutno dovoljno drugih većih briga, a da bi uzeli k srcu to što nas se zaobilazi kod jednog natjecanja u kojem se za pobjedu u trčanju, skakanju i ostalim sličnim odmjerenjima snage dobiva lovorov vijenac*“. Ovim člankom uredništvo je izravno reagiralo na Bučarove priloge i na neki način, zapravo, ispravilo Bučarovu „ispravku“, t. j. stavilo se u sukobu između Bučara ideologa i Bučara političkog pragmatika jasno na stranu „onog prvog“ i dodatno izoštrila njegovo, odnosno svoje vlastito političko stajalište — u smislu „čiste“ pravaške ideologije.

„Moguće je“ — kaže se u daljnjem tekstu — „*da bogati pojedinci i nacije kojima visoki životni standard očito nagriza mišiće, drže ovakovo trošenje vremena primjerenim i korisnim, kod nas međutim opasnost od toga još ne postoji. Naši protivnici još uvijek se svesrdno brinu oko toga da se mi tjelesno ne opustimo, a osim toga kod nas gimnastičke vježbe u narodnom odgoju uopće još nemaju ono značenje koje se njima negdje drugdje pridaje. [...] Stoga je za naše prilike dovoljno da ostanemo kod kuće i međusobno se natječemo i ne dopustimo da nam rastu sijede kose zbog toga što nas se isključuje s jedne takove međunarodne parade mišića kakova u Ateni predstoji, osobito ako se od nas traži da se tom prilikom odrekneмо svoje nacionalne individualnosti, ili da ju ne istaknemo onako kako to naša kroz 1200godišnju slavnu povijest izgrađena samosvijest to od nas traži. Ako se radi o tome da mi možemo nastupiti samo kao nositelji skuta drugih, onda našem ponosu mnogo više odgovara da ostanemo kod kuće.*“⁴⁴

Vrlo je zanimljivo da je još u ono vrijeme politička javnost, koja je ignorirala ili, čak, prezirala sport govorila o „nama“ kad se radilo o nastupu nekolicine sportaša koji su na međunarodnim natjecanjima trebali nastupati pod nacionalnom zastavom.

Prvi vidljivi rezultat „borbe za sportsku samostalnost“ Hrvatske, koja se u današnjoj sportskopolitičkoj literaturi prekomjerno naglašava i mitologizira, bilo je osnivanje „Hrvatskog športskog saveza“ (HŠS) 1909. godine, u kojem je vrlo važnu ulogu igrao Franjo Bučar, kao njegov prvi potpredsjednik, a kasnije i predsjednik.

Inicijativu za utemeljenje HŠS-a pokrenuo je 1908. godine „Hrvatski športski list“ koji je počeo izlaziti sredinom iste godine, a kojeg su podupirali čelnici tada vodećih nogometnih, odnosno sportskih klubova PNIŠK-a, HAŠK-a iz Zagreba, te „Hrvatskog športskog kluba

⁴³ Usp. Magyarisch-Kroatisch-Griechisches, *Agramer Tagblatt*, 13. März 1906, 1.

⁴⁴ Ibid.

Šparta“ sa Suška. Inicijatori osnivanja HŠS bili su suočeni s problemom malobrojnosti sportskih klubova u Hrvatskoj koji su bili upućeni na suradnju s mnogo potentnijim ugarskim, t. j. mađarskim, te austrijskim sportskim organizacijama i klubovima koji su se, kako iz sportskih, tako i političkih razloga, odlučno suprotstavljali „separatičkim tendencijama“ unutar „austro-ugarskog sporta“. Tako je npr. bečki sportski list *Allgemeine Sport-Zeitung* koji je bio utemeljen još 1880. i gotovo kontinuirano izlazio sve do 1927. godine, njegovao neki difuzni, tobože nadnacionalni austro-ugarski patriotizam, izvješćujući redovito „ravnopravno“ o sportskim događajima u Austriji i Ugarskoj, odnosno Beču i Budimpešti, ali je u praksi bio glasilo „njemačkog“ sporta u austrijskom dijelu Monarhije, te od 1908. godine i formalno nadnacionalnog Austrijskog olimpijskog odbora⁴⁵ u kojem je „njemački sport“ bio apsolutno dominantan. Urednik spomenutih novina, koje su na početku izlazile jednom a kasnije dvaput, odnosno triput tjedno, bio je više od četrdeset godina Victor Silberer (1846–1924), koji je u austrijskom sportu bio ono što je Bučar predstavljao u hrvatskom sportu. Bio je pionir austrijskog sportskog novinstva, svestrani sportaš (bavio se aktivno mačevanjem, plivanjem, veslanjem, sklizanjem, teškom atletikom, aeronautikom i ostalim sportovima), te upravo fanatični sportski organizator.⁴⁶ Za razliku od Bučara Silberer je bio i aktivni političar, član austrijske Kršćansko-socijalne stranke (Christlich-soziale Partei) i njen dugogodišnji zastupnik u Bečkom gradskom i donjoaustrijskom zemaljskom parlamentu, te u Carevinskom vijeću. Kršćanski socijali na čelu s Karlom Luegerom, dugogodišnjim bečkim gradskim načelnikom, bili su izrazito antisemitski i „umjereno“ njemački nacionalno orijentirani. Zagovarali su višenacionalnu Monarhiju, ali istovremeno postulirali i „prirodnu“ vodeću ulogu „njemačkog (katoličkog) elementa“ u njoj.

⁴⁵ Austrijski olimpijski odbor (*Das Österreichische Olympische Comité*) osnovan je pod tim imenom tek 1908. godine. Prije toga postojali su samo (austrijski) odbori za organizaciju Olimpijskih igara 1896. i 1900., kao i „međuigara“ 1906. godine. Za OI 1904. u St. Louisu, na kojima je sudjelovao samo jedan austrijski sportaš (plivač Otto Wahle) nije bio osnivan posebni organizacijski odbor. Preteča ÖOC-a bio je Austrijski sportski savez (*Allgemeiner Sportausschuss für Österreich*), osnovan 1906. godine kao krovna organizacija svih austrijskih sportskih saveza. Stoga, ne čudi da već 1909. godine Austrijski olimpijski odbor mijenja ime u „Središnji sportski odbor“ (*Zentrales Sportkomitee*), da bi se tek 1935. godine — u Prvoj austrijskoj republici — opet nazvao „Austrijskim olimpijskim odborom,“ (*Österreichisches Olympisches Comité*). Usp. službenu internet stranicu Austrijsko OO (ÖOC): www.oec.at, Pristup ostvaren 20. kolovoza 2021.

⁴⁶ Silberer je svoj „zanat“ učio u New Yorku krajem 60-ih godina 19. stoljeća, da bi nakon povratka u Beč 1869. osnovao „Wiener Salonblatt“ (1869), „Militär-Zeitung“ (1874), te spomenuti „Allgemeine Sportzeitung“, koji je bio prvi sportski list u Dvojnoj monarhiji. Usp. J. Seethaler, Silberer Viktor, u: *Österreichisches Biographisches Lexikon 1850–1950*), Bd. 12, Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften 2005, 262–263.

Vratimo se, međutim, hrvatskom sportu! Legendarni početak „hrvatske sportske samostalnosti“ nije bio nimalo blistav. O tome dovoljno govori i sama činjenica da je HŠS osnovan u jesen 1909. godine, a prva, konstituirajuća, sjednica Saveza, nakon mnogobrojnih neuspješnih pokušaja sazivanja, održana tek u proljeće 1911. godine⁴⁷.

Problemi s kojima se od samog svog osnivanja borio HŠS urodili su sukobima unutar saveza. Tako je Bučar — zbog „konačnog raskola“ unutar HŠS — već sredinom 1913. godine — odstupio s mjesta podpredsjednika jer mu, prema vlastitim riječima „nije bilo moguće spriječiti taj raskol“ i jer je nakon preuzimanja te funkcije izričito naglasio, da „želim ostati na tom mjestu samo onda, ako će biti u svakom pogledu u Savezu potpuna sloga.“⁴⁸ U citiranom dopisu HŠS, kao i na posljednjoj sjednici Saveza prije njegove ostavke, Bučar je upozorio na „veliki zamašaj“ raskola „za čitavo zagrebačko općinstvo i dapače za čitav hrvatski narod, koji će osuditi taj spor, pa on došao ma s koje strane.“⁴⁹ Bučar je neposredno prije izbijanja Prvog svjetskog rata ponovo postao čelnik Saveza i vodio ga pod vrlo teškim uvjetima tokom cijelog rata, do njegovog ukidanja 1919. godine.

*Hrvatski kralj Franjo Josip I. —
„veliki prijatelj i promicatelj sporta“*

U prosincu 1898. godine, prigodom pedesete obljetnice stupanja austrijskog cara i mađarsko-hrvatskog kralja Franje Josipa I. na prijestolje pridružilo se Uredništvo lista *Sport* hvalospjevima gotovo svih hrvatskih „političkih“ novina, ističući osobito njegove „zasluge za razvoj sporta“ u čitavoj Monarhiji, pa tako i u Hrvatskoj. Pod naslovom „Živio kralj!“ moglo se na naslovnoj stranici spomenutog zagrebačkog sportskog lista čitati slijedeće:

„Narodi naše monarkije, bez razlike jezika i vjere, slave 2. prosinca riedku slavu: pedesetgodišnjicu sretnog vladabja obljubljenog, vitežkog svog vladara cara i kralja Franje Josipa I. Svi slojevi pučanstva natječu se, da dadu izraza svojoj ljubavi i homagijalnoj vjernosti naprama osobi premiljenog vladara. I športsmani nisu zaostali, oni su već tekom jubilarne ove godine kod raznih zgoda davali izraza svojim podaničkim čuvstvima naprama vladaru, pod kojim vladanjem se je šport u raznim oblicima razvio do nedogledne visine.

Kad je godine 1848. Nj. cesarsko i apoštolsko Veličanstvo naš car i kralj zasjeo prestolje svojih pradjedova, nije u ovoj monarkiji o športu bilo govora. Ljudi su bili preozbiljni za ovakove muževne zabave ili pako prelahkourni, a da bi znali cijeniti vriednost športskih zabava

⁴⁷ Usp. Živko Radan, Hrvatski športski savez, u: Encikolpedija fizičke kulture 1, Zagreb 1975, 342–343.

⁴⁸ Usp. NSK, Ostavština Bučar, R6761a, Zagreb, Franjo Bučar „Slavnom odboru Hrvatskog Športskog Saveza u Zagrebu“, 1. lipnja 1913.

⁴⁹ Ibid.

za tjelesni i društveni razvitak ljudski. Pod vladanjem Nj. Veličanstva cara i kralja Franje Josipa i pod Njegovim previšnjim okriljem razvio se najprije lovački šport, a odmah zatim utrkivački šport na konjima.

Kad se je počeo širiti sa zapada koturaški šport, od kojega se može tvrditi, da je pravo dijete demokracije, stavio se i taj šport pod možno okrilje vladarevo. Prejasni članovi naše carske i kraljevske obitelji stoje danas na čelu koturaškog športa. U Zagrebu takodjer stanuje jedan član prejasne obitelji, pak nam je poznato, kakovim uzhitnim zanimanjem Nj. c. i. kr. visost Leopold Salvator prati razvitak koturaškog športa u Hrvatskoj. Ta on je sam u Hrvatskoj, u bielom Zagrebu naučio koturaštvo, te tako možemo tvrditi, da je on hrvatski koturaš, prvak hrvatskoh športa.

Poznato je takodjer, kako je upravo naš kralj vlastitom svojom inicijativom na svojim dobrima dao urediti ceste za koturaše. Njegovo Veličanstvo šport ljubi i cijeni, jer znade, da je šport izvor tjelesne i duševne snage.⁵⁰

Nakon ovog hvalospjeva „Preuzvišenom prijatelju i promicatelju sporta“ filozofira autor članka, najvjerojatnije glavni urednik lista Julio pl. Kugler, o nacionalnoj i internacionalnoj dimenziji sporta, te tvrdi, ne baš previše uvjerljivo i logično, da jedna drugu ne isključuju „Veli se doduše“, piše on, „da je šport internacionalan, ali to ne priječi, da je šport upravo pozvan da širi i njeguje narodna čuvstva. Ta umjetnost je medjunarodna, ali zato ipak vidimo, da je upravo umjetnost najizdašnije poticalo patriotizmu [sic!]. Tako i šport, akoprem medjunarodan, služi domoljublju i narodnom razvitku. Športom se diže ponos naroda. Šport daje povoda za upriličenje raznih natjecanja, na kojima se sastaju prvaci svih naroda, da pokažu svoju spremnost, a kako narod slavi pobjeditelja, ako je isti iz njegove sredine proiztekao.“⁵¹

Mjesec i pol dana ranije, 15. rujna 1898., povodom smrti „kraljice Jelisave“ nakon atentata u Ženevi, istaknuo je isti list na naslovnoj stranici također „vjernost i ljubav prema kralju i domu“ kao „prvu i najuzvišeniju lozinku hrvatskih sportsmena“⁵², da bi nakon 13 redaka jednog novinskog stupca posvećenih uspomeni preminule kraljice naglo prešao na razglabanje o problemima Hrvatskog „koturaškog“ (biciklističkog) saveza koji, kako se u članku tvrdi, do tada de facto nije ni postojao, ali je u jesen 1898. „opet oživio“, tako da je uredništvo lista, unatoč mnogim problemima, vidjelo razloga „da imademo puno nade, da će u skoro novim i krieplikim životom u život stupiti [sic!].“⁵³ Sudeći prema citiranom uvodnom članku u čast carevog i kraljevog jubileja i naglašavanja njegovih zasluga za razvoj „hrvatskog koturaškog športa“, početkom prosinca iste godine moglo bi se zaključiti da su se u roku od mjesec i pol dana u Hrvatskoj događala prava sportska čuda.

⁵⁰ Usp. Uvodni članak „Živio kralj!“, *Sport. Glasilo za sve sportske struke*, br 18, 1. prosinca 1898, 1

⁵¹ Ibid.

⁵² Usp. In memoriam kraljica Jelisava, *Sport*, br. 15, 15. rujna 1898, 1

⁵³ Ibid. Uvodni članak „Savez“, 1–2

Sokolski pokret u Hrvatskoj između austroslavenstva, hrvatstva i jugoslavenstva

Praški Sokol (*Sokol Pražský*) kao matica Sokolskog pokreta u Češkim zemljama⁵⁴, koji se kasnije proširio na slavenskom jugu i u čitavom „slavenskom svijetu“, nastao je 1862. godine u krilu nacionalno-liberalne frakcije „Narodne stranke“ (*Národní strana*), iz koje je 1874. godine nastala Narodna slobodoumna stranka (*Národní strana svobodomyšlná*), zvana „Mladočeši“⁵⁵, a koja je po svom ideološkom profilu u mnogome bila slična hrvatskom pravaškom pokretu. I Mladočeši i hrvatski Pravaši gajili su kult povijesnog državnog prava, a bila im je zajednička i izrazito protubečka i protu-austrijska, t. j. protu-habsburška orijentacija, a djelomično i „katolički“ antiklerikalizam, s tim da su Mladočeši u tom pogledu bili mnogo radikalniji od hrvatskih Pravaša. Jedino što su Mladočeši zamjerali hrvatskim Pravašima bilo je njihovo antisrpstvo.⁵⁶ Sokolska organizacija u Hrvatskoj uvelike je preuzela pravašku ideologiju, nakon 1895. kombiniranu s ideologijom „narodnog jedinstva“, što ih je pomirilo s Mladočesima.

Po uzoru na češku sokolsku organizaciju utemeljeno je već 1863. godine u Ljubljani prvo slovensko sokolsko društvo, zvano „Južni sokol“, koje je već po svom imenu sugeriralo da predstavlja čitav južnoslavenski prostor i da se na njega želi proširiti.⁵⁷ Proširenje sokolskog pokreta izvan slovenskog govornog i povijesno-kulturnog prostora počelo je, međutim, tek 1874. godine osnivanjem Zagrebačkog sokola⁵⁸, da bi tek 1904. godine došlo do osnivanja Hrvatskog, a godinu dana kasnije i Slovenskog sokolskog saveza. U Srbiji je prva sokolska udruga nastala 1891, a Srpski sokolski savez osnovan je tek 1909. godine. Godinu dana ranije utemeljen je u Pragu Sveslavenski sokolski savez u kojeg su se učlanili svi južnoslavenski nacionalni savezi. Sokolske udruge koje su od 1903. nicale u Bosni i Hercegovini pridruživale bi se ili hrvatskom ili srpskom savezu. Nekolicina muslimanskih sokolskih udruga, osnovanih uglavnom u zadnjim godinama

⁵⁴ O Češkom Sokolu vidi: Miroslav Tyrš, *Náš úkol, směr a cíl. Sokol*, 1 (1871) 1, 1; Miroslav Tyrš, *Statisicko-historický přehled jednot sokolských pro rok 1865*, Praha 1866; Josef Schreiner, *Dějiny Sokolstva v prvním jeho pětadvaceti letí*, Praha 1877; J. Křen, *Poslání českého Sokolstva. Sokol. Časopis zájmům tělocvičným věnovaný* 22 (1896) 2–4; Karel Domorázek, *Sokolstvo*, V Praze 1914.

⁵⁵ Osnivači Praškog Sokola bili su učitelj sporta dr. Miroslav Tyrš i trgovac Jindřich Fügner, a među članovima te sportske i nacionalno-političke organizacije bili su i prvaci kasnijih Mladočeha, braća Julius i Eduard Grégr, a kasnije i mnogi drugi istaknuti članovi te stranke, kao npr. Tomáš G. Masaryk.

⁵⁶ Usp. Tomáš Vojtěch, *Mladočeši a boj o politickou moc v Čechách*, Praha 1980, 179; Mirjana Gross, *Izvorno pravaštvo. Ideologije, agitacija, pokret*, Zagreb 2000, 450–453, 698–699, 724, 731–735.

⁵⁷ Vidi Daniela Jurčić Čargo, *Arhivsko gradivo Ljubljanskega Sokola v Arhivu Republike Slovenije*, Arhivi 26/1, Ljubljana 2003, 139–144.

⁵⁸ O osnivanju i razvoju Sokolstva u Hrvatskoj vidi: Franjo Bučar, *Povijest Hrvatskog Sokola — Matice u Zagrebu 1874–1885*, Zagreb 1925.

prije Prvog svjetskog rata, nije imala vlastitu krovnu organizaciju.⁵⁹ U Crnoj Gori nije postojao posebni sokolski savez, nego su tamošnje relativno malobrojne udruge bile uključene u Srpski savez. I srpske udruge u Hrvatskoj i Vojvodini, tadašnjoj Južnoj Ugarskoj, pridruživale su se Srpskom sokolskom savezu.

Kako hrvatski, tako i srpski savez osnivali su i među iseljenicima u Sjedinjenim Američkim Državama udruge i regionalne saveze, koji su osobito za vrijeme Prvog svjetskog rata širili nacionalnu propagandu svojih saveza. Spomenute nacionalne sokolske organizacije na južnoslavenskom prostoru, kao i među iseljenicima u SAD, bile su podijeljene u teritorijalne jedinice zvane „župe“, koje su nosile imena glasovitih povijesnih osoba, uglavnom vladara i vojskovođa, kao npr. Tomislava, Zvonimira, Jelačića, Tvrtka, Dušana Silnog, Miloša Obilića i dr.⁶⁰

Za vrijeme širenja Sokolskog pokreta na Južnoslavenskom jugu nastajale su i razvijale se pojedine nacionalno-integracijske ideologije kao jugoslavenstvo, (veliko)srpstvo, (veliko)hrvatstvo, te „sjedinjeno slovenstvo“, koje su se istovremeno međusobno ispreplitale i/ili sukobljavale. Zbog toga je u (skrivenim) nacionalno-političkim programima svih južnoslavenskih sokolskih udruga i saveza bilo elementa svih spomenutih ideologija s različitim akcentima i težištima, kako prostorno, tako i vremenski. Tako je u srpskim udrugama prevladavala velikosrpska ideologija s elementima jugoslavenstva, dok je za Hrvatski savez bio karakterističan svojevrsni *mixtum coppositum* između izvorno pravaškog velikohrvatstva i ideologije kroatocentričnog „narodnog jedinstva“ Strossmayerovog tipa⁶¹. U Slovenskom sa-

⁵⁹ Vidi uvodni članak: Sokolstvo u Bosni i Hercegovini. *Hrvatski Sokol. Časopis Hrvatskog sokolskog saveza* (Zagreb) lipanj 1909, 49–52. U (nepotpisanom) članku uredništva časopisa se o Muslimanima [sic!] Bosne i Hercegovine općenito kaže da su „separatni, te se još ne priključuju otvoreno niti Srbima niti Hrvatima. Ali inteligencija muslimanska više naginje ovim posljednjim. Oni muslimani, koji vole biti u Sokolu, većinom su, a moglo bi se reći isključivo u Hrvatskom Sokolu, jer svojeg posebnog društva s ovom svrhom nemaju, a po svoj prilici i neće ga imati, nego će se povesti za svojom inteligencijom, koja je u hrvatskom kolu, gdje nalaze lijepu susretljivost.“ U Sarajevu osnivaše već muslimani vlastito gimnastičko društvo — op. ured. — I što god bude više taktičnosti i — prijegora u Hrv. Sokolu, tim će prije u svojoj sredini vidjeti više Sokolova Muslimana [sic!]. Raditi oko toga zbliženja s jednokrvnom braćom druge vjere, to je dužnost Hrv. Sokola, koju mu nameće narodni interes i ideal. Taj rad je doduše težak, ali: Bio tvrd ili dalek put, Sokoli ne žale trud ... A zbilja, neka ga ne žale, jer je sokolska ideja najsposobnija od svijui drugih društava, koja može izvesti taj veliki zadatak.“ (Usp. str. 52)

⁶⁰ Usp. Drago Stepišnik, Sokolstvo, u: Enciklopedija fizičke kulture 2, Zagreb 1977, 278–286; Bučar, Povijest Hrvatskog Sokola; Sokol. <https://www.encyklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=57005>. Pristup ostvaren 20. kolovoza 2021

⁶¹ Kao primjer ukorijenjenosti ideologije „narodnog jedinstva“ u Hrvatskom Sokolu može poslužiti slijedeća dobrodošlica prvog starješine Splitskog Sokola, Vika Katalinica sudionicima Prvog hrvatskog Svesokolskog sleta u Zagrebu početkom rujna 1906. godine, sročena u stihovima: „Sokoli se podigoše na sjeveru i na jugu, Gdje dielimo istu radost, Gdje plačemo istu tugu [...] Oj S l o v e n č e ,

vezu dominirala je ideologija „Zedinjene Slovenije“ sa elementima kulturnog, a neposredno prije Prvog Svjetskog rata i političkog jugoslovenstva, što je bila preslika ideološkog razvoja slovenskih političkih stranaka u Habsburškoj monarhiji, a osobito Slovenske liberalne stranke koja se najviše poistovjećivala sa Sokolskim pokretom.

U tom političkom i vremenskom kontekstu treba promatrati i razvoj njemačkih stranaka i političkih elita u austrijskom dijelu Dvojne monarhije, koje su inzistirale na očuvanju svog „nacionalnog posjeda“ („Erhaltung des Nationalbesitzes“) i svog „samo po sebi razumljivog“ dominantnog položaja u „Cislajtaniji“ i u cijeloj monarhiji, kao i politiku mađarskih stranaka i političkih elita u „Translajtaniji“, koja je nastojala učvrstiti svoj hegemonijalni položaj u „povijesnoj, jedinstvenoj Ugarskoj“ preko jezične i kulturne asimilacije svojih, ne samo južnoslavenskih manjina. Politika mađarizacije provodila se i u Hrvatskoj (i Slavoniji), koje su Hrvatsko-ugarskom nagodbom 1868. godine dobile status zasebnog političkog teritorija i zasebne „političke nacije“ u okviru ugarskog dijela Dvojne monarhije, ali koje je mađarski politički vrh u Pešti i dalje smatrao „pridruženim zemljama“ Krune sv. Stjepana, a time i dijelom ugarske, odnosno mađarske države u okviru zajedničke monarhije.

Sokolske udruge i savezi u južnoslavenskim dijelovima Dvojne monarhije bile su većinom razapete između „absolutne lojalnosti svom kralju“ i cijelokupnoj Habsburškoj monarhiji u okviru asustroslovenstva na jednoj i vjernosti svojoj „užoj domovini“ u nacionalnom smislu, kao i južnoslavenske i sveslavenske solidarnosti i preko granica formalno zajedničke monarhije na drugoj strani. U praksi su se dvije spomenute lojalnosti pokazale nespojivima, ne samo u okviru Sokolskog pokreta, nego i u političkom životu Dvojne monarhije. Neumorno propagirana i u svim prilikama i na sve strane isticana, ali u praksi nikad ostvarena ravnopravnost i sloga svih naroda, barem u austrijskom dijelu monarhije, bila je u stvarnosti početak raspada Austro-Ugarske, koja je i formalno dovršena nakon Prvog svjetskog rata.

---

mladi brate, Poletarče smjelih krila, Zdravo mladče i čuvaru Svetih naših Termopila! [...] Zdravo Srpe slobodnjače Ti nam носиš živog žara Sa drevnijeh demeškinja, Sa starijih sa handžara, Al na to drevno gvožđe Pada danas sunce novo, Blago tebi po guslama palo lišće lovorovo. Kosovo je samo priča. Što je djedo djeci baje, Tebi danas sa vedrine slobodarsko sunce sjaje. Zdravo sinci B o s n e slavne, H e r c e g o v e zemlje drevne, Gdje još sunce kroz oblake kasni sjajno da zasjevne. Sokolovi sokolite, Da se nađu u tom kraju Sretni Meho, Ivo, Jovo Svi u bratskom zagrljaju [...] Dobro došla mila braćo Sa sjevera i sa juga, Gdje nas ista grije radost, Gdje nas ista bije tuga, Dočeka vas Zagreb bieleli kao majka svoga sina; pozdravlja vas po njem cijela Liepa naša domovina!“ Usp. *Sokol. Časopis Saveza hrvatskih sokolskih društava* (Zagreb) br. 9, rujan 1906, 1–2. O Vicku Kataliniću i Splitskom Sokolu vidi: Stipe Vrdoljak, Hrvatski Sokol u Splitu od 1893. do 1910. godine. *Povijest sporta. Grada i prilozima*, br 4 / rujan 1970, 889–903.

Sokolske organizacije kao „narodne vojske“

Za razliku od svoje „braće“ u Habsburškoj monarhiji — „brat“ je bila službena formula oslovljavanja ne samo među „Sokolima“ na Slavenskoj jugu, nego i općenito, od samih početaka pokreta — ni su se „sokoli“ i ostali sportaši izvan tog pokreta morali nositi s problemom dvojake političke, odnosno nacionalne lojalnosti, ali su ovi posljednjepomenuti, sticajem različitih društveno-političkih okolnosti znatno kasnije stupili na međunarodnu pozornicu od prvospomenutih⁶². Srbija je naime 1912. godine u Stockholmu⁶³ prvi i jedini put (do 2008. godine) sudjelovala na Olimpijskim igrama⁶⁴,

⁶² Već na prvim Olimpijskim igrama modernog doba u Ateni 1896 nastupio je srpski atletičar Momčilo Tapavica iz Bačke, ali pod zastavom Ugarskog olimpijskog odbora koji je bio osnovan godinu dana ranije. Na Igrama u Ateni bio je kao počasni gost grčkog kralja Georgiosa (Đure) I. kralj Srbije Aleksandar Obrenović s „mnogobrojnom izabranom pratnjom“. Vidi: Hrvoje Macanović, Momčilo Tapavica i Aleksandar Obrenović na Olimpijskim igrama u Ateni 1896. *Povijest sporta*, br. 3, srpanj — kolovoz — rujan 1983, 486–524.

⁶³ O tom: Srblisav Č. Todorović, Srbija na Olimpijskim igrama u Stockholmu 1912. godine. *Povijest sporta*, travanj, svibanj, lipanj 1990, 47–49. Oficir i učitelj mačevanja Milan (Mile) Neralić osvojio je na II Olimpijskim igrama u Parizu 1900. godine u disciplini „sablja“ brončanu medalju za Austriju, iako je potjecao iz (Banske) Hrvatske (Izvadak iz glavnog imenika drugog razreda Učiteljske škole u Petrinji 1899/91: „Prezime i ime: Neralić Mile, rođen 26. veljače 1875; rodno mjesto i domovina: Slunj, Hrvatska; vjeroispovijest: rimo-katolik, otac: Mijat, stalež: seljak; mjesto prebivanja: Slunj,“). Usp. Milivoj Radović, Milan Neralić (Slunj, 26. II 1875 -Bečko Novo mjesto, 17. II 1918). *Povijest sporta*, br. 1/ siječanj — veljača — ožujak 1970, 54–63. O sudjelovanju hrvatskih sportaša Habsburške monarhije na međunarodnim natjecanjima vidi: Živko Radan, Počeci nogometnog sporta u Hrvatskoj i osnivanje Hrvatskog športskog saveza. *Povijest sporta*, br. 2 /1970, 102–131; Hrvoje Macanović, Nogometna reprezentacija Hrvatske u Pragu 1907. godine. *Povijest sporta*, *Ibd.*, 132–147, osobito poglavlje „Prodor u međunarodni sportski pokret“, 145–147; Milivoj Radović, Gimnastička reprezentacija Hrvatske na međunarodnom turniru u Torinu 1911. godine. *Povijest sporta. Građa i prilozi*, br. 4, prosinac 1970, 962–971; Zdenko Jajčević, Dvije stotine godina sporta u Zagrebu. *Povijest sporta. Građa i prilozi*, br. 72/ travanj, svibanj, lipanj 1987, 143–158.

⁶⁴ Današnji „Olimpijski komitet Srbije „postulira, međutim, kontinuitet srpskog olimpijskog odбора od 1910. godine (osnivanja „Srpskog olimpijskog kluba“) do danas, s obrazloženjem da „Jugoslovenski olimpijski odbor“, osnovan 4. prosinca 1919. godine u Zagrebu „nastavlja članstvo Srpskog olimpijskog komiteta u MOK, bez posebnog prijema [...] i da je „Major Svetomir Đukić na kongresu MOK u Antverpenu 18. avgusta 1920. godine predstavljao Olimpijski komitet Srbije i tom prilikom ga je MOK priznao i za delegata ‚Jugoslovenskog olimpijskog odbora‘. Tako je Srpski olimpijski komitet nastavio rad kao Jugoslovenski Olimpijski odbor, a od 1927. godine kao Jugoslovenski olimpijski komitet. Te godine se sedište JOK vraća [sic!] iz Zagreba u Beograd.“ Usp. <https://oks.org.rs/istorija-olimpijskog-komiteta-srbije/>.Pristupostvaren20.kolvoza2021.

Do 2008. godine „Olimpijski komitet Srbije“ reklamirao je sve osvajače i osvajačice medalja od 1912. do 2008. od 1920. godine u okviru dviju jugoslavenskih država, za sebe. Usp. SOK: www.oks.org.yu/s.10101.htm. I danas se još na službenim stranicama OKS među predsjednicima istog navodi između ostalih i Franjo Bučar (od 1919. do 1927. godine), koji u rubrici „Članovi MOK“ „mijenja

i to sa samo dva aktivna sportaša (lako)atletičara.⁶⁵ Sa svojom „bratom“ preko Drine povezivali su srpske sokole zajednički „neprijatelji“ — Turci, Nijemci i Mađari, stereotipi koji su se i u nacionalnim strankama pojedinih južnoslavenskih povijesnih zemalja i regija — (srpske) Narodne radikalne Stranke, (hrvatske) Stranke prava, (hrvatske) Narodne stranke, te (slovenske) „Katoliške narodne stranke“, od 1905. „Slovenske ljudske stranke“ i Slovenske liberalne stranke brižno i kontinuirano njegovale.

Osim nacionalne, sportske i kulturne, imao je program Sokolskog pokreta, ne samo na Slavenskom jugu, nego uopće od samih svojih početaka i snažnu militarističku komponentu. Glavni cilj „čeličenja tijela“ bio je, po uzoru na njemački gimnastički pokret pod vođstvom glasovitog i jednako tako osporavanog Friedrich Ludwiga Jahna (1778–1852) priprema za rat. Iako sokolske udruge i savezi na Slavenskom jugu za razliku od Češkog Sokola, osnivači kojeg — Miroslav Tyrš i Jindřich Fügner — su bili njemačkog podrijetla, nisu bili u direktnom dodiru s idejama „oca njemačke gimnastike“, postojale su sličnosti između dvaju pokreta u pogledu „narodno-obrambene zadaće“, koja, međutim, kao ideja nije posredstvom Češkog sokola⁶⁶ bila samo jednostavno „presađena“ na Slavenski jug, nego je vukla korijene iz vlastite, južnoslavenske i balkanske „narodno-obrambene“ tradicije. Tako su se južnoslavenske sokolske organizacije smatrale „narodnim vojskama bez oružja“, koje su se svojim „sportsko kulturnim djelovanjem“ trebale boriti za oslobođenje svojih naroda (ili „plemena,“) od „tuđinskog jarma“ i za „kulturno jedinstvo“ Južnih

---

ime“ u „Dr Franjo Bukač“, a u rubrici „Nosioci olimpijskog ordena“ svojataju se između ostalih i Leon Štukelj, Miroslav Cerar i Ante Lambaša. Usp. <https://oks.org.rs/istorija-olimpijskog-komiteta-srbije/Pristupostvaren26.rujna2007>.

O nastanku „Jugosloveskog olimpijskog odbora“ (JOO) u Zagrebu i njegovom odnosu prema „Srpskom olimpijskom komitetu“ vidi: Hrvoje Macanović, Osnivanje Jugoslovenskog olimpijskog odbora u Zagrebu 14. XII 1919., *Povijest sporta* br. 1/1970, 5–13. I Macanović u ovom članku govori o „kontinuitetu Srpskog olimpijskog komiteta, koji pred CIO i Coubertinom postaje 1920. godine Jugoslovenski olimpijski odbor i počinje redovito djelovati kao najviši sportski odbor u državi Srba, Hrvata i Slovenaca, koja se u ono doba još diplomatski bori za granice i druga međunarodna prava.“ (Ibid. str. 13). Pet godina kasnije ima isti povjesničar sporta posve drugačije mišljenje o pitanju kontinuiteta, dok u Enciklopediji fizičke kulture piše između ostalog i slijedeće: „Osnutkom JOO praktično prestaje djelovati Hrvatski športski savez i Srpski olimpijski komitet. Na sjednici JOO, 29. IV 1920. zaključeno je da se poduzmu mjere za njegovo priznanje kod CIO. U tom smislu kod CIO je posredovalo tadašnje Ministarstvo vanjskih poslova i Svetomir Đukić. Te iste godine u članstvo CIO primljen je JOO i Franjo Bučar [...] Neposredno pred XIV OI 1948 u Londonu, umjesto ranijeg Jugoslovenskog olimpijskog odbora formiran je *Jugoslavenski [sic!] olimpijski komitet* (JOK)...“ Usp. H. Macanović, Jugoslavenski olimpijski komitet (JOK), u: Enciklopedija fizičke kulture, Zagreb 1975, 410.

⁶⁵ Usp. Srbslav Č. Todorović, Srbija na Olimpijskim igama u Stockholmu 1912. godine, *Povijest sporta*, br. 85/1990, 47–49.

⁶⁶ O militarizmu Češkog Sokola vidi: J. Křen, Pokud tělocvik a jednoty tělocvičné k braosti národní přispívají. *Sokol* (Praha) 1(1871) 8, 1–2.

Slavena i čitavog „slavenskog svijeta“. Toj temi posvetio je svoj uvodni članak u siječanjskom broju glasila Hrvatskog sokolskog saveza *Hrvatski sokol* 1913. godine njen tadašnji „starosta“ Lazar Car, u kojem između ostalog piše:

„Više puta je već pala riječ, da je ‘Sokolstvo narodna vojska’. I sigurno, ako je to jedan prvi put kazao, da se je i drugima, neodvisno od toga, ta misao sama od sebe nadjela, jer je to činjenica, koja postoji, pa ju lako svatko može zamjetiti.

Da to nije vojska u smislu oružane sile jedne države, svakome je jasno, jer za to postoji na pr. i kod nas druga jedna, prava vojska, ali nije — narodna. Što onda hoćemo s tom narodnom vojskom i u kakvom odnošaju ona stoji s ‘pravom’?

Mi, prije svega, ne živimo u narodonosnoj državi, u kojoj jedan narod sačinjava jednu državu. Po tome vojska države, pod koju potpadamo, imade u prvom redu da štiti interes državne, a ne napose naše narodne. No da i sačinjavamo narodnu državu, kao što je npr. Francuska, Italija itd. ne bi ni u kom slučaju naša vojska imala onu zadaću, koja je namijenjena Sokolstvu. To ni u kom slučaju ne bi imali u rat polaziti mi Sokoli kao Sokoli, nego bi se pomiješali sa ostalom ukupnom vojskom.

Sokolstvo je, dakle, nešto sasvim drugo od svake i najidealnije vojske. Zadaća vojske je da zaštićuje državu — jedino grubom oružanom silom. Sokolstvu je pak zadaća, da moralnim sredstvima brani svoj narodni posjed, da uzbuđuje sve više narodnu svijest, i da svekolike pripadnike svoga naroda spoji u što užu organsku cijelinu, u kojoj se doista svaki pojedinac ima žrtvovati za cijelost, ali i cijelost ima da zaštićuje svakoga pojedinoga svoga člana [...] I ako smo mi Sokoli u istinu vojska, koja ima osvajati i predobivati druge, činiti ih pravim narodnim ljudima, u našem slučaju pravim Hrvatima, to treba prije svega da budemo i sami takovi; da budemo Hrvati i da znademo zašto se hoćemo i morao biti.“⁶⁷

Iako autor članka više puta naglašava miroljubivost i „nenaoružanost“ sokolske „vojske“, da bi otklonio svaku sumnju u to da je Sokol možda naka paramilitaristička organizacija, nema sumnje da se ovakvom nacionalno- borbenom retorikom odgajala mladež, koja je u svakom trenutku bila spremna za obranu svojih „nacionalnih interesa“ uzeti oružje u ruke, što se jasno pokazalo u „Velikom ratu“

⁶⁷ Usp. L(azar) Car, Zadaća sokolstva kao narodne vojske. *Hrvatski Sokol. Časopis za promicanje tjelovježbe. Glasilo Hrvatskog sokolskog saveza* (Zagreb) br. 1, siječanj 1913, 1–2. Vidi također: Iv. K. Dončević, Sokolstvo prema domovini. *Sokol. Časopis Hrvatskog Sokolstva* (Zagreb) br. 11, 15. studenoga 1904, 151–160; L. Car, Hrvatska omladino. *Hrvatski Sokol* (Zagreb), br 3, ožujka 1910, 1; Mijo Blašković, Sokolstvo i narodno uzgajanje, *Hrvatski Sokol. Časopis za promicanje tjelovježbe. Glasilo Hrvatskog Sokolskog saveza*, br. 3, ožujak 1912, 34–37. I August Harambašić kaže u svojoj pjesmi posvećenoj Hrvatskom Sokolu u Zagrebu da „... nema bolje vojske demokratske za ljepšu sreću majke nam Hrvatske.“ Usp. Dr. August Harambašić, Hrvatskom Sokolu u Zagrebu prilikom 30-godišnjice.“ *Sokol*, br. 10, 15. listopada 1905, 1.

koji je izbio godinu i pol dana nakon objavljivanja citiranog članka.⁶⁸ Djelovanje ne samo hrvatske, nego i srpske i slovenske sokolske organizacije, bilo je od strane austro-ugarskih vojnih i civilnih vlasti za vrijeme rata gotovo potpuno onemogućeno, a i među dezerterima, koji su se u vojnim formacijama Srbije i Antante borili protiv Austro-Ugarske, nisu sokolske organizacije na Slavenskom jugu, za razliku od čeških⁶⁹, igrale neku značajniju ulogu, iako je „sokolski borbeni duh“ u redovima prebjega iz austro-ugarske u srpsku vojsku, kao i kod energičnih boraca protiv Dvojne monarhije iz redova političara bio bez sumnje i te kako prisutan.⁷⁰

Zaključak

Moderni sport počeo se u Hrvatskoj širiti sedamdesetih godina 19. stoljeća, pod uplivom događanja u trima velikim metropolama Habsburške monarhije — Beču, Pragu i Budimpešti. Paralelno s uvođenjem fizičkog odgoja u škole po austrijskom uzoru počele su se, uglavnom u Zagrebu, osnivati sportske udruge u različitim sportskim granama, koje su preko učitelja sporta iz Beča i Praga bile prenesene u Hrvatsku.

Uska povezanost sporta s politikom i nacionalnim ideologijama u Hrvatskoj, kao i u ostalim zemljama Slavenskog juga, u okviru Austro-Ugarske i izvan nje, bila je, uglavnom, preslika situacije u centralnim, društveno-politički, gospodarski i kulturno razvijenim dijelovima Monarhije i ostale Europe.

Razvoju modernog sporta u Hrvatskoj i na cijelom južnoslavenskom području uvelike je pridonio i Sokolski pokret, koji se već godinu dana nakon svog osnivanja u Pragu 1862. godine počeo širiti u Sloveniji, a od 1874. godine i u Hrvatskoj, da bi se do početka 20. stoljeća razgranao na čitavom Slavenskom jugu. Hrvatski sokol, politički podjednako ukorijenjen u Pravaškom pokretu i u Narodnoj stranci, ubrzo je postao simbolom borbe za hrvatsku „sportsku samostalost“ koja se odvijala paralelno s borbom za političku samostalnost — protiv Beča i Pešte, a uz podršku „sportskog i političkog Praga“.

Na čelu borbe za „sportsku samostalnost“ Hrvatske stajao je jedan od najistaknutijih članova Hrvatskog sokola i Sokolskog pokreta

⁶⁸ O ratničkoj retorici i pozivu na aktivno sudjelovanje u ratu vidi sokolske publikacije u SAD, kao npr.: Narodni umotvori. Oružje zove. *Sokol/The Falcon. Mjesečnik za zabavu i pouku. Vjesnik Jugoslavenske sokolske župe na Pacifiku*, 4/ No. 1 (37), San Jose, Cal. 1915, 19; Nikolaj Velimirović, Naša je vjera kao granit. *Sokol/The Falcon* 6 /No. 4 (64), San Jose, Cal. 1917, 7–8; Jugoslovenski Sokolski savez u Americi svome narodu. *Jugoslovenski Soko*, br. 1/ Novembar 1915., 1

⁶⁹ O ulozu Češkog Sokola u Čehoslovačkoj legiji vidi: František Emmert, Československi legionári za první světové války, Praha 2014.

⁷⁰ Mnogi pripadnici „Mlade Bosne“, pa i Sarajevski atentatori bili su i članovi Srpskog Sokola, a od izrazito protuaustrijskih političara bili su npr. Ante Trumbić i Josip Smodlaka članovi Hrvatskog Sokola u Splitu.

uopće, Franjo Bučar, koji se s pravom naziva ocem hrvatskog modernog sporta. Ponajviše njegovom zaslugom hrvatski se sport u posljednjim decenijama Austro-Ugarske, unatoč snažnom političkom otporu Beča i Pešte, uspio, istina u skromnim okvirima, probiti na međunarodnu sportsku pozornicu. Osnivanjem „Jugoslavenskog olimpijskog odbora“ u Zagrebu 1919. godine, na čelu kojeg je Bučar stajao do njegovog prenošenja u Beograd 1927. godine, postao je doajen hrvatskog sporta simbolom prividnog, u stvari nepostojećeg i u Beogradu, nadalje, nepoželjnog sportsko-političkog kontinuiteta između propale Austro-Ugarske i novonastale Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca⁷¹.

Izvori i literatura

- Franjo Bučar, Curriculum vitae (Moj životopis) (1945),
Hrvatski sportski muzej, Osobni fond Franjo Bučar,
NSK, Zagreb, Zbirka rukopisa i starih knjiga, Ostavština Franje Bučara,
Korespondencija, R 6167b. Pisma raznih njemu upućena.
- Blašković Mijo, Sokolstvo i narodno uzgajanja, *Hrvatski Sokol. Časopis za promicanje tjelovježbe. Glasilo Hrvatskog Sokolskog saveza* (Zagreb) br. 3, ožujak 1912, str. 34–37.
- Bučar Franjo, Über die körperliche Erziehung in Kroatien und Slavonien. Ein Vortrag, gehalten am I. Internationalen Kongreß für Schulhygiene in Nürnberg, den 8. April 1904, Nürnberg, 1904.
- Bučar Franjo, Tjelovježba i šport, u: Obzor. Spomenknjiga 1860–1935, Zagreb, 1936, str. 231–233.
- Bučar Franjo, Olimpijske igre u Ateni, *Šport. Glasilo za sve športske struke* (Zagreb), br. 12, 1. srpnja 1896, 95–96. i br. 13, 15. srpnja 1896, 99–102
- Bučar Franjo, O ženskom tjelesnom uzgoju. Predavao u „Gospojinskom klubu“ u Zagrebu dne 29. veljače 1904., Zagreb, 1904.
- Bučar Franjo, O ženskom tjelesnom uzgoju (Odgovor dru. pl. Hraniloviću), *Narodne novine*, 28. listopada 1904, str. 4–5.
- Bučar, Franjo, Prof. Dr. Kroatien und die Olympischen Spiele, *Agramer Tagblatt*, 12. März 1906, str. 4–5.
- Bučar Franjo, Hranilović pl. Cvetašin Hinko, u: Znameniti i zaslužni Hrvati, te pomena vrijedna lica u hrvatskoj povijesti od 925 -1925. Prigodom proslave 1000-godišnjice Hrvatskoga Kraljevstva izdao: Odbor za izdanje knjige „Zaslužni i znameniti Hrvati 925–1925“, u Zagrebu 1925., str. 110
- Bučar Franjo, Povijest Hrvatskog Sokola — Matice u Zagrebu 1874–1885, Zagreb, 1925.
- Bučar Franjo, U spomen dru. Isidoru Kršnjavome. *Hrvatski sokol. Glasilo Hrvatskog sokolskog saveza* (Zagreb) br. 3 /ožujak 1927, str. 87–93
- Bučar, Franjo, Olimpijske igre u Stockholmu 1912. Svoje milome učitelju Gustavu Viktoru Balcku pukovniku i predsjedniku Švedskog olimpijskog odbora i t. d. posvećuje u znak štovanja Dr. Franjo Bučar, Zagreb 1913.
- Car L(azar) Zadaća sokolstva kao narodne vojske. *Hrvatski Sokol. Časopis za promicanje tjelovježbe. Glasilo Hrvatskog sokolskog saveza* (Zagreb) br. 1, siječanj 1913, str. 1–2.

⁷¹ U srpskim političkim krugovima i u beogradskom tisku bili su tada hrvatski političari i intelektualci poput Bučara porugljivo nazivani „našim Austrijancima“.

- Car L(azar), Hrvatska omladino. *Hrvatski Sokol* (Zagreb), br 3, ožujka 1910, str. 1
- Domorázek Karel, Sokolstvo, V Praze 1914.
- Dončević Iv. K., Sokolstvo prema domovini. *Sokol. Časopis Hrvatskog Sokolstva* (Zagreb) br. 11, 15. studenoga 1904, str. 151–160.
- Emmert František, Českoslovenští legionáři za první světové války, Praha, 2014.
- Guth-Jarkovský Jiří Stanislav. www.revprirody.cz/data/0103/jarkovsky.htm. Pristupostvaren20. kolovoza 2021
- Gross Mirjana, Izvorno pravaštvo. Ideologije, agitacija, pokret, Zagreb, 2000
- Gross Mirjana, Vijek i djelovanje Franje Račkog, Zagreb, 2004.
- Gršković Branimir, Osnivanje neodvisne narodne stranke i „Obzor“, u: Obzor. Spomen-knjiga 1860–1935, Zagreb, 1936, 241–243.
- Harambašić August, Hrvatskom Sokolu u Zagrebu prilikom 30-godišnjice. *Sokol*, br. 10, 15. listopada 1905, str. 1.
- Horvat Josip, Hrvatska politika od godine 1860. — 1895., u: Obzor. Spomen-knjiga 1860–1935, Zagreb, 1936, str. 8–14.
- Dr. Hranilović, Dr. Franjo Bučar „O ženskom tjelesnom uzgoju“, *Narodne novine* (Zagreb), 15. listopada 1904, str. 4–5.
- Jajčević Zdenko, Sportska publicistika u Hrvatskoj, Zagreb, 1987.
- Jajčević Zdenko, Dvije stotine godina sporta u Zagrebu. *Povijest sporta. Grada i prilogi* (Zagreb) br. 72/ travanj, svibanj, lipanj 1987, str. 143–158.
- Jurčić Čargo Daniela, Arhivsko gradivo Ljubljanskega Sokola v Arhivu Republike Slovenije, Arhivi 26/1, Ljubljana, 2003, str. 139–144.
- Křen J., Poslání českého Sokolstva. *Sokol. Časopis zájmu tělocvičným věnovaný* 22 (1896) str. 2–4.
- Křen J., Pokud tělocviki a jednoty tělocvičné k braosti národní přispívají. *Sokol* (Praha) 1(1871) č. 8, str. 1–2.
- Macanović Hrvoje, Osnivanje Jugoslavenskog olimpijskog odbora u Zagrebu 14. XII 1919., *Povijest sporta* (Zagreb) br. 1/1970, str. 5–13
- Macanović H(rvoje), Jugoslavenski olimpijski komitet (JOK), u: Enciklopedija fizičke kulture, Zagreb 1975, 410.
- Macanović Hrvoje, Momčilo Tapavica i Aleksandar Obrenović na Olimpijskim igrama u Ateni 1896. *Povijest sporta* (Zagreb), br. 3, srpanj — kolovoz — rujna 1983, str. 486–524.
- Macanović Hrvoje, Nogometna reprezentacija Hrvatske u Pragu 1907. godine. *Povijest sporta*, (Zagreb) br. 2 /1970, str. 132–147.
- N. N., Kroatiën und die Olympischen Spiele in Griechenland. *Agramer Tagblatt*, 10. ožujka 1906, S. 3.
- N. N., Olympijske igre u Parizu god. 1900. *Sport. Glasilo za sve sportske struke* (Zagreb) br. 10, 15. lipnja 1898, str. 79.
- N. N., Sokolstvo u Bosni i Hercegovini. *Hrvatski Sokol. Časopis Hrvatskog sokolskog saveza* (Zagreb) lipanj 1909, str. 49–52.
- N. N., In memoriam kraljica Jelisava, *Sport. Glasilo za sve sportske struke* (Zagreb), br. 15, 15. rujna 1898, str. 1.
- N. N., „Živio kralj!“, *Sport. Glasilo za sve sportske struke* (Zagreb), br 18, 1. prosinca 1898, str. 1–2.
- N. N., Jugoslovenski Sokolski savez u Americi svome narodu. *Jugoslovenski Soko*, br. 1/ Novembar 1915., str. 1.
- N. N., Narodni umotvori. Oružje zove. *Sokol/The Falcon. Mjesečnik za zabavu i pouku. Vjesnik Jugoslavenske sokolske župe na Pacifiku*, 4/ No. 1 (37), San Jose, Cal. 1915, str. 19.
- N. N., Magyarisch-Kroatisch-Griechisches, *Agramer Tagblatt*, 13. März 1906, S. 1
- Radan Živko, Franjo Bučar i gimnastički i sportski pokret u Hrvatskoj, Izdanje Savezne komisije za historiju fizičke kulture, Zagreb, 1966.

- Radan Živko, Hrvatski športski savez, u: Enciklopedija fizičke kulture 1, Zagreb 1975, str. 342–343.
- Radan Živko, Počeci nogometnog sporta u Hrvatskoj i osnivanje Hrvatskog športskog saveza. *Povijest sporta*, br. 2 /1970, str. 102–131.
- Radović Milivoj, Gimnastička reprezentacija Hrvatske na međunarodnom turniru u Torinu 1911. godine. *Povijest sporta. Građa i prilozi* (Zagreb), br. 4, prosinac 1970, str. 962–971
- Radović, Milivoj, Milan Neralić (Slunj, 26. II 1875 -Bečko Novo mjesto, 17. II 1918). *Povijest sporta*, (Zagreb) br. 1/ siječanj — veljača — ožujak 1970, str. 54–63.
- Schreiner Josef, Dějiny Sokolstva v prvém jeho pětadvacetiletí, Praha, 1877.
- Seethaler J., Silberer Viktor. Österreichisches Biographisches Lexikon 1850–1950), Bd. 12, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften: Wien, 2005, 262–263.
- Stepišnik Drago, Sokolstvo, u: Enciklopedija fizičke kulture 2, Zagreb 1977, str. 278–286.
- Todorović Č. Srbislav, Srbija na Olimpijskim igama u Stockholmu 1912. godine, *Povijest sporta* (Zagreb) br. 85/1990, str. 47–49.
- Tyrš Miroslav *Náš úkol, směr a cíl. Sokol*, 1 (1871) č.1, str. 1.
- Tyrš Miroslav, Statisicko-historický přehled jednot sokolských pro rok 1865, Praha 1866.
- Velimirovič Nikolaj, Naša je vjera kao granit. *Sokol /The Falcon* 6 /No. 4 (64), San Jose, Cal. 1917, str. 7–8.
- Vojtěch Tomáš, Mladočeši a boj o politickou moc v Čechách, Praha, 1980.
- Vrdoljak Stipe, Hrvatski Sokol u Splitu od 1893. do 1910. godine. *Povijest sporta. Građa i prilozi* (Zagreb) br. 4 / rujana 1970, str. 889–903.

Alojz Ivanišević

THE BEGINNINGS OF CROATIAN SPORT IN THE HABSBURG MONARCHY

Modern sport began to develop in Croatia in the seventies of the 19th century under the influence of events in Vienna, Prague and Budapest. The close link between sport, politics and national ideologies in Croatia and other South Slavic countries was a reflection of the situation in the central, socio-political, economic and culturally highly developed parts of the Danube Monarchy and the rest of Europe. The development of modern sport in Croatia and throughout the South Slavic region was significantly contributed by Sokol movement, which under the leadership of Franjo Bučar led an ultimately unsuccessful struggle for Croatia's sporting „independence“ — against the sporting and politically powerful centres Vienna and Budapest.

